

МАРК

БАЁН ЭТГАН МУҚАДДАС

ХУШХАБАР

Кириш

Мазкур китоб Янги Аҳд таркибидаги тўртта Хушхабарнинг иккинчисидир. Марк китоби Хушхабар китоблари орасида энг қисқаси бўлиб, Исонинг ҳаёти ва фаолияти тўғрисида ҳикоя қилади. Бу китоб муаллифи Маркдир. У ҳаворий Бутруснинг ваъзлари ва таълимотига асосланган ҳолда, Исонинг сафарлари ва кўрсатган ақл бовар қилмас мўъжизалари ҳақида баён қилади. Китоб Исонинг хочдаги ўлими ва тирилиши ҳақидаги воқеалар билан яқунланади.

Марк Исонинг қудрати ва ҳокимиятига алоҳида урғу беради. У Исони Худонинг Ўғли* деб таъкидлаб, Исо улуғ Устоз, тенги йўқ Шифокор эканини, ҳатто шайтон, жинлар ва ўлим ҳам Унга бўйсунганини ҳикоя қилади. Исо табиат ҳодисалари, гуноҳ, диний удумлар ва Маъбаддаги тартиб устидан Хукмрон эканини муаллиф кўрсатади. Исо одамларга шифо бергани ҳақида Марк такрор–такрор баён қилади, бу мўъжизаларнинг ҳаммасини Исо Худонинг қудрати билан қилганини муаллиф таъкидлайди.

Дин арбоблари Исонинг таълимотини қабул қилишмайди. Бу эса Исо ва уларнинг орасида зиддият туғдиради (2:2-3:6). Оқибатда улар Исони ўлдириш пайига тушадилар (11:18).

Бу китоб Исонинг шогирдларини ва оломонни ҳайратга солган мўъжизаларга бой бўлса–да, мазкур Хушхабарга кўра, Исонинг энг қудратли иши Унинг хочда тортган азоби ва ўлимидир. Буни англаган биринчи одам Рим аскарлари бўлади, у Исонинг хочда ўлганини кўриб: “Бу Одам ҳақиқатан ҳам Худонинг Ўғли экан!” деб тан олади (15:39).

Тўртта Хушхабар орасида Марк баён этган Хушхабар биринчи бўлиб ёзилган, деган фикр кенг тарқалган. Мазкур Хушхабардаги кўплаб орамийча сўзлар ва яҳудийча одатларнинг изоҳи шундай фикрга олиб келади: Марк бу китобини ғайрияҳудий халқлардан бўлган масиҳийлар учун ёзган. Муаллиф Исо тўғрисида ҳикоя қилганда, китобхонни Исонинг қудратига ишонтиришга ҳаракат қилади. Зотан, Унинг қудрати одамларни хасталиклардан, жинлардан ва ўлимдан халос қила олади. Шунингдек, Марк имондаги янги ҳаёт энгил эмаслигини эслатиб қўйишни хоҳлайди. Имонлилар Исога эргашиб, бошқаларга хизмат қилишлари ва Исо сингари азоб–уқубат тортишга тайёр бўлишлари кераклигини айтади.

1–БОБ

Яҳё чўмдирувчининг ваъзи

¹ Худонинг Ўғли* Исо Масиҳ тўғрисидаги Хушхабар шундай бошланади. ² Ишаё пайғамбарнинг китобида ёзилганки:

“Мана, Сендан олдин Мен Ўз элчимни юборяпман,
У Сен учун йўлни ҳозирлайди*.

³ Чўлда бир овоз янграмоқда:

«Эгамизга йўл ҳозирланг,
Унга тўғри йўл очинг!»**

⁴ Дарвоқе, Яхё чўмдирувчи чўлда* одамларга: “Гуноҳларингиздан тавба қилиб, сувга чўминглар, шунда Худо гуноҳларингизни кечиради”, деб ваъз қила бошлади*. ⁵ Қуддус аҳолиси ва Яхудия ўлкасининг қолган ҳамма жойларидан келган одамлар Яхёнинг олдига боришарди. Улар гуноҳларини эътироф этишар, Яхё уларни Иордан дарёсида чўмдирар эди.

⁶ Яхёнинг кийимлари туя жунидан тўқилган бўлиб, белига чарм камар* боғлаган эди. У чигиртка ва ёввойи асал ерди. ⁷ У халққа шундай деб эълон қиларди: “Мендан ҳам қудратлироқ бўлган бир Зот ортимдан келмоқда. Мен энгашиб Унинг чориқ ипларини ечишга ҳам арзимайман. ⁸ Мен сизларни сувга чўмдиряпман, У эса сизларни Муқаддас Рухга чўмдиради.”

Исо сувга чўмдирилади

⁹ Ўша кунлари Исо Жалила ҳудудининг Носира шаҳридан Яхё олдига келди. Яхё Уни Иордан дарёсида чўмдирди. ¹⁰ Сувдан чиқиши биланоқ Исо осмоннинг очилиб кетганини ва Муқаддас Рух Унинг устига каптардай тушиб келганини кўрди. ¹¹ Осмондан эса: “Сен Менинг севикли Ўғлимсан*, Сендан ниҳоятда мамнунман*” деган овоз эшитилди.

Исо васвасага солинади

¹² Муқаддас Рух Исони дарҳол саҳрога бошлаб кетди. ¹³ Исо саҳрода қирқ кун бўлиб, шайтон томонидан васвасага солинди. Исо ёввойи ҳайвонлар орасида яшаб, фаришталар Унга хизмат қилишарди.

¹⁴ Яхё ҳибсга олингандан кейин*, Исо Жалилага бориб, Худонинг Хушхабарини ваъз қилди: ¹⁵ “Вақт–соати етди. Худонинг Шоҳлиги* яқинлашди! Тавба қилинглар, Хушхабарга ишонинглар!”

Исонинг дастлабки шогирдлари

¹⁶ Исо Жалила кўли бўйлаб ўтаётиб, Шимўн* ва унинг укаси Эндрусни кўриб қолди. Улар балиқчи бўлиб, кўлга тўр ташлаётган эдилар. ¹⁷ Исо уларга деди: “Ортимдан юринглар. Мен сизларга одамларни овлашни ўргатаман.” ¹⁸ Улар ўша заҳотиёқ тўрларини ташлаб, Исога эргашдилар.

¹⁹ Исо бир оз нари юргач, Забадиёнинг ўғиллари Ёқуб ва Юҳаннони кўриб қолди. Улар қайиқда тўрларини ямаб ўтиришган эди. ²⁰ Исо шу онда уларни ҳам чақирди. Улар оталари Забадиёни ва ёлланма ишчиларни қайиқда қолдириб, Исога эргашдилар.

Жинга чалинган одам

²¹ Улар Кафарнаҳум шаҳрига кириб боришди. Шаббат куни Исо синагогага кириб, таълим бера бошлади. ²² Халойиқ Исонинг таълимотини эшитиб, ҳайратда қолди, чунки У одамларга Таврот тафсирчиларидай* эмас, балки ҳокимият эгаси каби таълим берар эди*.

²³ Ўша синагогада ёвуз руҳга чалинган бир одам бор эди. У тўсатдан қичқириб юборди:

²⁴ — Эй Носиралик Исо! Бизни тинч қўй! Сен бизни ҳалок қилгани келдингми? Сенинг кимлигингни биламан: Сен Худонинг Азизисан!

²⁵ Бироқ Исо жинга дўқ уриб:

— Жим бўл! Ундан чиқиб кет! — деди.

²⁶ Ёвуз руҳ у одамни қаттиқ силтади, овози борича бақириб, унинг ичидан чиқиб кетди. ²⁷ Одамлар ҳайратланиб, бир–бирларидан сўрай бошладилар:

— Бу нимаси? Ҳокимиятга эга бўлган янги таълимот–ку! У ёвуз руҳларга буйруқ беради, ёвуз руҳлар эса Унга бўйсунди–я!

²⁸ Шундай қилиб, Исонинг шуҳрати бутун Жалила ҳудуди бўйлаб ёйила бошлади.

Исо кўп одамларни соғайтиради

²⁹ Исо, Шимўн, Эндрус, Ёқуб, Юҳанно синагогадан чиқиб, тўғри Шимўн ва Эндруснинг уйига бордилар. ³⁰ Шимўннинг қайнанаси иситмалаб, тўшакда ётган эди. Исо келиши биланоқ Унга бу ҳақда айтишди. ³¹ Исо аёлнинг ёнига борди, қўлидан тутиб, ўтирғизиб қўйди. Шунда аёлнинг иситмаси тушди, у меҳмонларга хизмат қила бошлади.

³² Қуёш ботиб кеч кирган пайтда*, одамлар хасталарни ва жинга чалинганларни Исонинг олдига олиб келишди. ³³ Бутун шаҳар аҳолиси эшик олдига йиғилди. ³⁴ Исо турли дарду иллатлардан қийналган кўп одамларни соғайтирди. Кўпларнинг ичидан жинларни қувиб чиқарди. Жинларнинг гапиришига ижозат бермасди, чунки жинлар Исонинг кимлигини билишарди.

Исо Жалиладаги синагогаларда ваъз қилади

³⁵ Эртаси куни саҳарда, тонг ёришмасдан олдин, Исо ўрнидан туриб, уйдан чиқиб кетди. Кимсасиз жойга бориб, ибодат қилди. ³⁶ Шимўн ва бошқалар Исони қидириб кетдилар. ³⁷ Исони топиб:

— Ҳамма Сизни излаб юрибди! — дедилар. ³⁸ Исо уларга:

— Яқин атрофдаги қишлоқларга борайлик, Мен у ерларда ҳам воизлик қилай, чунки Мен ана шу мақсадда келганман, — деди.

³⁹ Шундай қилиб, Исо бутун Жалила ҳудудини кезиб, у ердаги синагогаларда воизлик қилар ва одамларнинг ичидан жинларни қувиб чиқарар эди.

Тери касаллигига чалинган одамни Исо соғайтиради

⁴⁰ Тери касаллигига* чалинган бир одам Исонинг олдига келди. У тиз чўкиб, ялинди:

— Биламан, агар истасангиз, мени бу касалликдан поклай оласиз.

⁴¹ Исонинг унга раҳми келиб, қўлини узатди ва унга теккизиб:

— Истайман, пок бўл! — деди.

⁴² Шу заҳоти ўша одам касаллигидан фориғ бўлиб, покланди. ⁴³⁻⁴⁴ Исо уни қатъий огоҳлантириб деди:

— Менга қара! Бу тўғрида бировга оғиз оча кўрма. Бориб, ўзингни руҳонийга* кўрсат. Покланганингни ҳаммага исбот қилиш учун* Мусо амр қилган қурбонликларни келтир*.

Шу сўзлар билан Исо уни дарҳол жўнатиб юборди.

⁴⁵ Ўша одам эса кетаётиб, рўй берган ҳодисани бемалол ҳар ёққа ёя бошлади. Шу боис Исо бирор шаҳарга очиқчасига бора олмай қолди. Аксинча, шаҳардан ташқарида, кимсасиз жойларда яшайдиган бўлди. Шунга қарамай, халойиқ ҳар томондан Унинг олдига келар эди.

2–БОБ

Исо шолни соғайтиради

¹ Бир неча кундан кейин Исо яна Кафарнаҳум шаҳрига келди. Унинг келгани тўғрисидаги хабар тезда шаҳарга тарқалди. ² Шу қадар кўп одам йиғилдики, Исо ўтирган уйнинг* ҳатто эшиги олдида ҳам жой қолмади. Исо халққа Худонинг сўзини ўргатаётган эди. ³ Шу орада тўрт киши бир шол одамни кўтариб келдилар.

⁴ Оломон кўплигидан улар шолни Исонинг олдига олиб бора олмай, уйнинг тоmidан тешик очдилар*. Шолни тўшаги билан Исонинг олдига туширдилар.

⁵ Исо уларнинг ишончини кўриб, шолга:

— Ўғлим, гуноҳларинг кечирилди, — деди.

⁶ Бу ерда баъзи Таврот тафсирчилари ўтирган эдилар. Улар ичларида шундай деб ўйлаган эдилар: ⁷ “Нега бу Одам бундай деяпти? Бу куфрлик-ку! Худодан бошқа ҳеч ким гуноҳларни кечира олмайди!” ⁸ Исо шу онда уларнинг ўй-фикрларини билиб, деди:

— Нега бундай нарсаларни ўйлайсизлар? ⁹ Қайси бири осонроқ? Шолга: “Гуноҳларинг кечирилди”, деб айтишми ёки: “Ўрнингдан тур, тўшагингни олгин-да, юр!” деб айтишми? ¹⁰ Инсон Ўғлига* ер юзида гуноҳларни кечириш ҳокимияти берилган. Ҳозир шуни билиб оласизлар.

У шундай деди-ю, шолга:

¹¹ — Сенга айтаман: ўрнингдан тур! Тўшагингни олиб, уйингга бор! — деб буюрди.

¹² Шол одам ўрnidан турди, дарҳол тўшагини олиб, ҳаммининг кўзи олдида чиқиб кетди. Ҳамма ҳайратга тушиб: “Бунақасини ҳеч қачон кўрмаган эдик”, деб Худони улуғлар эдилар.

Исо Левини чақиради

¹³ Исо яна Жалила кўли бўйига чиқди. Тумонат халойиқ Унинг олдида тўпланди. Исо уларга таълим берди.

¹⁴ Исо кўл бўйлаб юраркан, солиқ йиғадиган жойда ўтирган Халфей ўғли Левини* кўриб қолди. Исо унга:

— Ортимдан юр! — деди. Леви ўрnidан туриб, Исога эргашди.

¹⁵ Бир оздан кейин Исо Левининг уйида меҳмон бўлди. Исога эргашган кўп солиқчилар* ва гуноҳкорлар ҳам Унинг шогирдлари қаторида дастурхон атрофида ўтирардилар. ¹⁶ Исо гуноҳкорлар ва солиқчилар билан бирга овқатланиб ўтирганини фарзий* мазҳабидан бўлган баъзи Таврот тафсирчилари кўриб, Унинг шогирдларига:

— Бу қандай гап? У солиқчилару гуноҳкорлар билан бирга овқатланиб ўтирибди-ку! — дейишди. ¹⁷ Исо буни эшитиб, шундай жавоб берди:

— Мен солиқларни эмас, гуноҳкорларни тавбага чақиргани келганман. Ахир, соғлар эмас, хасталар табибга муҳтождир.

Рўза тутиш ҳақида савол

¹⁸ Яхёнинг ҳам, фарзийларнинг ҳам шогирдлари рўза тутишар эди. Баъзи одамлар Исонинг ёнига келиб:

— Нега Яхёнинг шогирдлари ва фарзийларнинг шогирдлари рўза тутади-ю, Сизнинг шогирдларингиз тутмайди? — деб сўрашди. ¹⁹ Исо уларга деди:

— Тўйда меҳмонлар рўза тута оладиларми? Албатта, йўқ! Куёв улар билан бирга бўлганда, улар рўза тута олмайдилар. ²⁰ Бироқ улар куёвдан жудо бўладиган кунлар келади, ана ўшанда рўза тутадилар. ²¹ Ҳеч ким эски кийимга янги матодан ямоқ солмайди. Акс ҳолда, янги ямоқ эски кийимни баттар йиртиб юборади. ²² Шунингдек, ҳеч ким янги шаробни эски мешга қуймайди. Чунки янги шароб мешни ёриб юборади*, шароб ҳам, меш ҳам исроф бўлади. Аксинча, янги шаробни янги мешга қуймоқ даркор.

Шаббат кунига риюя қилиш ҳақида

²³ Шаббат кунларининг бирида Исо буғдойзордан ўтиб кетаётган эди. Унинг шогирдлари йўл-йўлакай бошоқларни уза бошладилар*. ²⁴ Буни кўрган фарзийлар Исога:

— Қара, нега улар Шаббат куни қонунга хилоф иш* қиляптилар? — дейишди.

²⁵ Исо уларга деди:

— Довуд ҳамроҳлари билан оч қолиб, овқатга муҳтож бўлганда нималар қилганини* наҳотки сизлар ҳеч ўқимаган бўлсангиз?! ²⁶ У олий руҳоний Абуатар* замонида Худонинг уйига кириб, муқаддас нонларни* еган. Ҳатто ҳамроҳларига ҳам берган. Қонунга мувофиқ эса бундай нонларни фақат руҳонийлар ейишга ҳақли эдилар-ку!

²⁷ Кейин Исо давом этди:

— Инсон Шаббат куни учун эмас, балки Шаббат куни инсон учун яратилган.

²⁸ Шу боис, Инсон Ўғли Шаббат кунининг ҳам Ҳокимидир.

3-БОБ

Қўли шол одамни Исо соғайтиради

¹ Бошқа бир куни Исо синагогага кирди. У ерда қўли шол бир одам бор эди.

² Исони айбламоқчи бўлган баъзи одамлар*: “Исо Шаббат куни ҳам бу одамга шифо берармикан”, деб Уни кузатиб турардилар.

³ Қўли шол одамга Исо:

— Олдинга чиқ! — деди. ⁴ Сўнг халойиқдан сўради:

— Қонунга мувофиқ Шаббат куни яхшилик қилиш керакми ёки ёмонликми?

Жонни халос қилиш керакми ёки ҳалок қилишми?

Улар эса индамай туравердилар.

⁵ Исо одамларнинг бундай бағри тошлигидан ранжиб, атрофга ғазаб билан қаради. Сўнгра ўша одамга:

— Қўлингни узат! — деди.

У одам қўлини узатиши биланоқ, қўли соппа-соғ бўлиб қолди. ⁶ Фарзийлар эса дарров ташқарига чиқиб: “Исони қандай қилиб ўлдирсак экан?” деб Ҳирод тарафдорлари* билан тил бириктиришди.

Қўл бўйидаги оломон

⁷⁻⁸ Исо шогирдлари билан Жалила қўли томонга кетди. Унга бир талай оломон эргашди. Унинг қилган ишлари тўғрисида эшитган бу одамлар Жалиладан, Яхудиядан, Қуддусдан, Идумея худудидан, Иордан дарёсининг шарқидаги ерлардан, шунингдек, Тир ва Сидон атрофидаги худудлардан келган эдилар.

⁹ Одам кўплигидан оёқ остида қолиб кетмай деб, Исо шогирдларига қайиқ тайёрлаб қўйишни буюрди. ¹⁰ Исо кўпчиликка шифо бергани учун, ҳамма хасталар Исога қўлларини теккизмоқчи бўлиб, У томон ёпирилишарди. ¹¹ Ёвуз руҳга чалинган одамлар эса Исони кўрган заҳоти, Унинг оёқларига йиқилиб: “Сен Худонинг Ўғлисан*”, — деб бақариб юборишарди. ¹² Аммо Исо: “Менинг кимлигимни айтманглар!” деб уларга қатъий буюрарди.

Исо ўн икки ҳаворийни танлайди

¹³ Шундан сўнг Исо тоққа чиқиб, Ўзи хоҳлаган одамларни ёнига чақирди. Улар келгач, ¹⁴ Исо ўн икки одамни танлаб олиб, уларга ҳаворийлар деб ном берди*.

Сўнгра деди:

— Мен билан бирга бўлишларингиз учун сизларни танлаб олдим. Мен сизларни ваъз айтишга юбораман. ¹⁵ Сизларга жинларни ҳайдаш* ҳокимиятини бераман.

¹⁶ Исо танлаб олган ўн икки ҳаворий қуйидагилардир: Шимўн (Исо унга Бутрус деб исм берди), ¹⁷ Забадиё ўғиллари Ёқуб ва Юҳанно (Исо уларга Банирагаш, яъни “момақалди роқ ўғиллари” деб ном берди), ¹⁸ яна Эндрус, Филип, Бартоломей,

Матто, Тўма, Халфей ўғли Ёқуб, Таддеюс*, ватанпарвар* Шимўн¹⁹ ва Исога хиёнат қилган Яхудо Ишқариёт.

Исо ва шайтон

²⁰ Шундан сўнг Исо уйга* кетди. Аммо яна кўп халойиқ тўплангани учун Исо ва шогирдларининг ҳатто нон ейишга ҳам вақтлари бўлмади. ²¹ Исонинг қилган ишлари тўғрисида оила аъзолари* эшитиб: “Исо ақлдан озиб қолибди”, деб Уни олиб кетгани келдилар. ²² Қуддусдан келган Таврот тафсирчилари эса:

— Унинг ичига Баалзабул кириб олган. У Баалзабулнинг — инс-жинслар ҳукмдорининг* кучи билан жинларни қувиб чиқаряпти, — дейишди.

²³ Шунда Исо уларни ёнига чақириб, масал билан сўзлай бошлади:

— Қандай қилиб шайтон шайтонни қувиб чиқара олади?! ²⁴ Агар бир шоҳлик низо туфайли ўз ичидан бўлиниб кетса, бундай шоҳлик хароб бўлади. ²⁵ Агар бир хонадон низо туфайли ўз ичидан бўлиниб кетса, у хонадон барбод бўлади.

²⁶ Борди-ю, шайтоннинг шоҳлиги ўз-ўзига қарши чиқиб, бўлиниб кетса, у барбод бўлиб, куни битади. ²⁷ Ҳеч ким кучли одамнинг уйига бостириб кириб, унинг мол-мулкани талон-тарож қилиб олиб кета олмайди. Уйнинг эгасини ўғри боғлаб қўйсагина, уйини талон-тарож қила олади. ²⁸ Сизларга чинини айтайин: одамларнинг қилган гуноҳлари, айтган ҳар қандай куфрликлари кечирилади.

²⁹ Аммо ким Муқаддас Рухга куфрлик қилса*, ҳеч қачон кечирилмайди, чунки бу абадий гуноҳдир.

³⁰ Исо бу сўзни, “Уни ёвуз руҳ чалган” деганлари сабабли айтди.

Исонинг онаси ва укалари

³¹ Исонинг онаси билан укалари келиб қолишди. Улар Исони чақириб келиш учун одам юбориб, ўзлари уйнинг ташқарисида кутиб туришди. ³² Исонинг атрофида оломон ўтирган эди. Улар Исога:

— Ана, онангиз ва укаларингиз* ташқарида Сизни сўраяптилар, — дейишди.

³³ Исо уларга жавобан:

— Менинг онам ва укаларим ким? — деди. ³⁴ Сўнгра атрофида ўтирганларга назар солиб деди:

— Мана, Менинг онам ва укаларим! ³⁵ Кимда-ким Худонинг иродасини бажо қилса, у Менинг укам, синглим, онам бўлади.

4-БОБ

Уруғ сепувчи ҳақида масал

¹ Исо яна қўл бўйида таълим берди. Унинг атрофида шу қадар кўп оломон тўпландики, У кўлдаги қайиққа тушиб, ўтиришга мажбур бўлди. Оломон эса қўл қирғоғида турарди. ² Исо масал орқали халққа таълим бериб, шундай деди:

³ “Қулоқ солинглари! Бир деҳқон уруғ сепгани чиқибди. ⁴ Уруғ сепатганда баъзи уруғлар сўқмоқ йўл устига тушибди. Қушлар учиб келиб, уруғларни чўқиб кетибди. ⁵ Баъзи уруғлар тупроғи кам тошлоққа тушибди. Тупроқ кам бўлгани учун уруғлар тез кўкариб чиқибди. ⁶ Бироқ қуёш чиққач, қовжираб, илдизи бўлмагани учун сўлиб қолибди. ⁷ Бошқа уруғлар тиканлар орасига тушибди. Тиканлар ўсиб, уруғларни бўғиб қўйибди, уруғлар ҳосил бермабди. ⁸ Яна бошқа уруғлар эса яхши тупроққа тушибди ва униб-ўсиб, ўттиз, олтмиш, ҳаттоки юз баробар кўп ҳосил берибди.”

⁹ Кейин Исо яна деди: “Кимнинг эшитар қулоғи бўлса, эшитсин!”

Масалларнинг мақсади

¹⁰ Исо ўн икки шогирди ва бошқа баъзи одамлар билан ёлғиз қолганда, улар Исодан бояғи масални тушунтириб беришини сўрадилар. ¹¹ Исо уларга деди: “Худо Шоҳлигининг сирини билиш сизларга берилган. Ташқаридагиларга эса ҳамма нарсани масаллар билан гапираман, ¹² токи:

«Улар қараб туриб, англамасинлар,
Тинглаб туриб, тушунмасинлар.
Акс ҳолда, Худога қайтадилар,
Гуноҳларидан фориғ бўладилар.»*»

Уруғ сепувчи ҳақидаги масалнинг маъноси

¹³ Исо уларга деди: “Агар бу масални тушунмаган бўлсангиз, бошқа масалларни қандай тушунасангиз?! ¹⁴ Уруғ сепувчининг сепгани — Худонинг каломидир. ¹⁵ Баъзи одамлар сўқмоқ йўл устига тушган уруғларга ўхшайдилар. Улар каломни эшитадилар, аммо ўша заҳоти шайтон келиб, уларнинг ичига экиланган каломни олиб кетади. ¹⁶ Бошқа одамлар тошлоқ ерга тушган уруғларга ўхшайдилар. Улар каломни эшитганда, уни дарров севинч билан қабул қиладилар. ¹⁷ Лекин уларнинг илдизи бўлмагани учун узоққа чидамайдилар. Калом туйғули қайғу ёки қувғинга дучор бўлишса, дарров чекинадилар. ¹⁸ Бошқа бирлари тиканлар орасига тушган уруғларга ўхшайдилар. Улар Худонинг каломини эшитадилар, ¹⁹ лекин дунёнинг ташвишлари, бойликка ўчлик ва бошқа ҳаваслар уларнинг юракларига кириб, каломни бўғиб қўяди, калом эса самарасиз қолади. ²⁰ Бошқа бирлари эса яхши тупроққа тушган уруғларга ўхшайдилар. Улар каломни эшитиб, қабул қиладилар ва ўттиз, олтмиш, ҳатто юз баробар ҳосил берадилар.”

Идиш остидаги чироқ

²¹ Исо уларга яна деди: “Чироқни олиб келиб, идишнинг ёки чорпоянинг тагига қўядими?! Аксинча, чироқпояга қўяди. ²² Шу сингари, ҳар қандай яширин нарса маълум бўлади, ҳар қандай сир очилади. ²³ Кимнинг эшитар қулоғи бўлса, эшитсин!”

²⁴ Кейин уларга яна деди: “Эшитаётганларингизни қулоғингизга қуйиб олинг! Сиз қандай ўлчов билан ўлчагангиз, худди шундай ўлчов билан сизга ҳам ўлчаб берилади. Сизга яна қўшиб берилади. ²⁵ Кимда бор бўлса, унга яна берилади. Кимда йўқ бўлса, бори ҳам ундан тортиб олинади.”

Униб чиққан уруғ ҳақида масал

²⁶ Исо яна шундай деди: “Худонинг Шоҳлигини шунга қиёсласа бўлади: деҳқон даласига уруғ экади. ²⁷ Кечаси бўлдими, ухлайди, кундузи бўлдими, туради. Аммо уруғ қандай униб чиқиб, ўсишини у билмайди. ²⁸ Ер ўз-ўзидан аввал пояни, сўнгра бошоқни, ундан кейин бошоқдаги тўлиқ донни етиштиради. ²⁹ Ҳосил пишгач, йиғим–терим вақти келди, деб ўша одам дарҳол ўроқни ишга солади.”

Хантал уруғи ҳақида масал

³⁰ Исо яна деди: “Худонинг Шоҳлигини яна нимага ўхшатсак бўлади?! Уни қандай масал билан ифодаласак бўлади?! ³¹ Худонинг Шоҳлиги хантал уруғига* ўхшайди: у ерга сепилдиган уруғларнинг энг майдасидир. ³² Лекин сепилгандан кейин кўкаради ва барча кўкатлардан баланд бўлиб ўсади. Катта шохлар чиқаради, осмондаги қушлар ҳам унинг паноҳида уя қуради.”

³³ Шундай қилиб, Исо халқнинг эшитиш имкониятига қараб, бу сингари, кўпгина масаллар орқали Худонинг сўзини ўргатарди. ³⁴ Уларга масалсиз

гапирмас эди. Шогирдлари билан ёлғиз қолганда эса, уларга ҳаммасини тушунтирар эди.

Исо бўронни тинчлантиради

³⁵ Ўша куни кечкурун Исо шогирдларига:

— Кўлнинг нариги томонига* ўтайлик, — деди.

³⁶ Улар оломонни қолдириб, Исони ўтирган қайиғида олиб кетдилар. Исонинг кетидан бошқа қайиқлар ҳам сузиб кетди. ³⁷ Шу орада кўлда кучли бўрон кўтарилди. Тўлқинлар қайиқни тебратиб юборди, қайиқ сувга тўла бошлади.

³⁸ Исо эса қайиқнинг қуйруқ томонида ёстиққа бош қўйиб, ухлаб ётган эди.

Шогирдлар Исони уйғотиб:

— Устоз! Ҳалок бўляпмиз! Наҳотки Сизга барибир бўлса?! — дейишди.

³⁹ Шунда Исо туриб, шамолга: “Жим бўл!” ва кўлга: “Бас қил!” деб буюрди. Шу онда шамол тинди, чуқур сукунат бўлди.

⁴⁰ Исо шогирдларига:

— Нега кўрқасизлар? Нега ҳалигача ишончингиз йўқ? — деди. ⁴¹ Улар эса ваҳимага тушиб, бир-бирига шундай дейишди:

— Бу Ким бўлди экан-а? Шамол ҳам, кўл ҳам Унга бўйсунди-я!

5-БОБ

Жинга чалинган одамни Исо соғайтиради

¹ Исо шогирдлари билан кўлнинг нариги қирғоғидаги* Гераса* худудига етиб келди. ² Исо қайиқдан тушиши биланоқ, ёвуз руҳга чалинган бир одам қабрлар орасидан югуриб келиб, Унинг қаршисидан чиқди. ³ У одам қабристонда яшарди. Уни ҳеч ким ҳатто занжир билан ҳам боғлай олмасди. ⁴ Кўп маротаба уни кишанлару занжирлар билан боғлаган бўлсалар-да, аммо у занжирларни узиб, кишанларни ҳам синдириб ташлар эди. Уни тинчитишга ҳеч кимнинг кучи етмас эди. ⁵ Доимо, кечаю кундуз қабрлар орасида, тоғларда бақириб юрар, баданини тошлар билан тилиб, жароҳатлар эди.

⁶ У Исони узоқдан кўриб, югуриб келди-да, Унга таъзим қилиб, ⁷ овози борича бақирди:

— Эй Исо, Худойи Таолонинг Ўғли!* Мени тинч қўй! Худо ҳақи Сенга ёлвораман, менга азоб берма!

⁸ Чунки Исо унга: “Эй ёвуз руҳ, бу одамдан чиқиб кет!” — деб буюрган эди.

⁹ Исо ёвуз руҳдан:

— Исминг нима? — деб сўради.

— Исмин Тумонат*, чунки бизлар кўпчиликмиз, — деб жавоб берди у.

¹⁰ Уларни бу худуддан ташқарига ҳайдаб чиқармаслигини Исодан қайта-қайта ёлвориб сўради.

¹¹ Ўша тоғнинг ён бағрида катта чўчқа подаси ўтлаб юрган эди. ¹² Ёвуз руҳлар Исога ёлвориб:

— Бизни шу чўчқаларга юборгин, уларга кирайлик, — дейишди.

¹³ Исо уларга рухсат берди. Ёвуз руҳлар эса шу заҳоти у одамдан чиқиб, чўчқаларга кириб олишди. Икки мингга яқин чўчқа тик қияликдан кўлга ёпирилиб, чўкиб кетди.

¹⁴ Шунда чўчқа боқувчилар қочиб кетиб, бўлиб ўтган ҳодисани шаҳар ва қишлоқларда гапириб юрдилар. Аҳоли эса нима бўлганини кўришга борди.

¹⁵ Улар Исонинг олдига келганларида, илгари тумонат жин қамраган одамни кийинган ва ақли расо ҳолда ўтирганини кўриб, кўрқиб кетишди. ¹⁶ Воқеани

кўрганлар эса ҳалиги одам жиндан қандай қутулгани ва чўчқалар билан нима рўй бергани ҳақида халққа сўзлаб беришди. ¹⁷ Шунда маҳаллий халқ Исодан: “Худудимиздан чиқиб кетинг”, деб ўтинди.

¹⁸ Исо қайиққа тушди. Жиндан қутулган одам Исога:

— Сиз билан кетай, — деб ёлворди. ¹⁹ Лекин Исо рози бўлмади. Унга шундай деди:

— Уйингга бор, Мен — Раббинг сен учун нималар қилганимни, қандай раҳм-шафқат кўрсатганимни ўз яқинларингга гапириб бер.

²⁰ Шунда у киши бориб, Исо унга қанчалар мурувват кўрсатганини Декаполис худудида* эълон қила бошлади. Ҳамма ҳайратга тушарди.

Соғайган аёл ва тирилган қиз ҳақида

²¹ Исо қайиқда кўлнинг нариги томонига* яна сузиб ўтди. Бир талай оломон қирғоқда Унинг атрофига тўпланди. ²² Шу пайт Яир исмли бир киши келиб қолди. У синагога бошлиғи эди. У Исони кўрди-ю, оёғига йиқилиб:

²³ — Менинг жажжи қизим ўлим тўшагида ётибди. Келиб унга қўлингизни теккизинг, у соғайиб тирик қолсин, — деб қайта-қайта ёлворди.

²⁴ Исо у билан кетди. Исонинг орқасидан кўп халойиқ эргашиб, Уни қисиб қўяр эди. ²⁵ У ерда ўн икки йилдан бери қон кетишидан азоб чекаётган бир аёл ҳам бор эди. ²⁶ У кўп табиблар муолажасидан анча қийналиб, бутун мол-мулкни сарф этгани билан ҳеч фойда кўрмаган, аҳволи баттар ёмонлашиб борарди.

²⁷ Аёл Исо ҳақида эшитди-ю, халойиқ орасида Исонинг орқасидан келиб, кийимига қўл теккизди. ²⁸ У ўзича: “Агар кийимига бир тегиб олсам бас, соғайиб кетаман”, деб ўйлаган эди. ²⁹ У шундай қилиши биланоқ, қон кетиши тўхтади. Аёл касалликдан фориғ бўлганини ўз танасида ҳис этди.

³⁰ Исо эса шу онда Ўзидан бир куч чиққанлигини сизди. У орқасига ўгирилиб халойиқдан:

— Кийимимга ким тегди? — деб сўради. ³¹ Шогирдлари Унга:

— Сизни халойиқ қисиб турганлигини кўриб турибсиз-ку! Нимага яна: “Менга ким тегди?” деб сўраяпсиз? — дейишди.

³² Лекин Исо буни ким қилганини кўриш учун атрофга қарар эди. ³³ Аёл ўзида қандай ўзгариш бўлганини билиб, титраб-кўрқиб келди, Исонинг оёқлари остига ўзини ташлаб, бутун ҳақиқатни Унга сўзлаб берди. ³⁴ Исо унга деди:

— Қизим, ишончинг сени соғайтирди. Эсон-омон бор, дардингдан халос бўлгин.

³⁵ Исо шундай деб турган ҳам эдики, синагога бошлиғининг уйдан одамлар келиб унга:

— Қизингиз ўлди, нега яна Устозни овора қиляпсиз? — дедилар. ³⁶ Исо бу сўзларни эшитиб қолиб, синагога бошлиғига:

— Кўрқманг, фақат ишонинг, — деди.

³⁷ Исо ҳеч кимнинг эргашишига йўл қўймай, фақат Бутрус, Ёқуб ва унинг укаси Юҳаннони олиб кетди. ³⁸ Синагога бошлиғининг уйига етганларида, безовталиқни, дод-фарёд қилаётган одамларни кўрдилар*. ³⁹ Исо ичкарига кириб:

— Нега безовтасизлар? Нега йиғлаяпсизлар? Қизча ўлмаган, у ухлаб ётибди, — деди. ⁴⁰ Улар эса Исонинг устидан кулишди.

Исо ҳаммани ташқарига чиқариб юборди. У қизчанинг ота-онаси ва шогирдларини олиб қолиб, қизча ётган хонага кирди. ⁴¹ Қизчанинг кўлидан ушлаб унга:

— Талифа кум!* — деди. Бу гапнинг таржимаси: “Қизалоқ, қани, ўрнингдан

тур!” демақдир.

⁴² Ён икки яшар қизча шу онда ўрнидан турди, юриб, атрофни айлана бошлади. Буни кўрганларнинг ақли шошди. ⁴³ Исо:

— Буни ҳеч ким билмасин, — деб уларга қатъий буюрди ва қизчага овқат беришларини айтди.

6–БОБ

Исо Носира шахрида рад қилинади

¹ Исо у ердан жўнаб, она шахрига* борди. Шогирдлари ҳам Унинг ортидан эргашдилар.

² Шаббат куни Исо синагогада таълим берди. Уни тинглаётганларнинг кўпчилиги ҳайратга тушиб:

— Бу Одам шунча нарсани қаердан ўрганди экан-а? — деб сўрардилар. — Унга бундай доноликни ким берди? У бундай мўъжизаларни қандай қиляпти? ³ Ие, У Марямнинг дурадгор ўғли-ку! Ёқуб, Юсуф, Яхудо ва Шимўннинг акаси эмасми бу?! Унинг сингиллари ҳам орамизда яшайди-ку!

Одамлар Исодан қаттиқ хафа бўлдилар. ⁴ Исо уларга шундай деди:

— Пайғамбар она шахридан, ўз қариндош-уруғлари ва уйидан бошқа ҳамма ерда иззатланади.

⁵ Исо у ерда ҳеч қандай мўъжиза кўрсата олмади. Фақатгина бирмунча беморларга қўл теккизиб, уларни соғайтирди. ⁶ Исо одамларнинг ишончсизлигига ҳайрон қолди.

Исо ўн икки ҳаворийни хизматга юборади

Шундан сўнг Исо атрофдаги қишлоқларда кезиб юриб, таълим берарди. ⁷ Ён икки ҳаворийни ёнига чақириб, иккита-иккитадан қилиб жўната бошлади. Уларга ёвуз руҳлар устидан ҳокимият берди. ⁸ Уларга буюриб деди: “Йўл учун ёлғиз ҳассадан бошқа ҳеч нарса — нон ҳам, тўрва ҳам, белбоғларингизга мис чақа ҳам қистириб олманглар, ⁹ оёғингизга чориқ кийиб, устингизга кўшимча кийим олманглар.”

¹⁰ Исо яна деди: “Бирор ерга бориб, биронта уйга кирганингизда, то ўша жойни тарк этгунингизгача, шу уйда туринглар. ¹¹ Агар бирор жойнинг одамлари сизни қабул қилмаса ва сизга қулоқ солмаса, у ердан чиқиб кетаётганингизда уларни огоҳлантириш тариқасида оёқларингизнинг чангини қоқиб кетинглар*.”*

¹² Шундай қилиб, ҳаворийлар йўл юриб, тавба қилинглари, деб ҳаммани даъват қилишди. ¹³ Улар кўп жинларни қувиб чиқаришди ва кўп хасталарга зайтун мойи суртиб* уларни соғайтиришди.

Яҳё чўмдирувчининг ўлими

¹⁴ Исонинг номи эл оғзига тушиб қолган эди. Шоҳ Ҳироднинг* қулоғига ҳам миш-мишлар етиб борди. Баъзи одамлар: “Яҳё чўмдирувчи тирилик келибди. Шунинг учун У мўъжизалар кўрсатиш қудратига эга”, дейишарди*. ¹⁵ Бошқалар эса: “Бу Илёс*”, деб айтишарди. Яна бошқа бировлари: “Қадимги пайғамбарларга ўхшаган бир пайғамбар бу”, деб айтардилар. ¹⁶ Ҳирод буларни эшитиб: “Мен бошини олдирган Яҳё тирилик келибди”, деди.

¹⁷⁻¹⁸ Ҳирод ўз укаси Филипнинг хотини Ҳиродияга уйланган эди. Яҳё эса Ҳиродга: “Сиз уканингизнинг хотинига уйлана олмайсиз, бу қонунга зид”, деб айтар эди. Шунинг учун Ҳирод Яҳёни қўлга олиб, зиндонга қаматиб қўйган эди.

¹⁹ Ҳиродиянинг ҳам Яҳёда қасди бор эди. У Яҳёни ўлдирмоқчи бўларди, аммо бу

ниятига ета олмаётган эди. ²⁰ Негаки Ҳирод Яҳёнинг солиҳ ва муқаддас киши эканини билиб, ундан кўрқар ва уни ҳимоя қилар эди. Унинг сўзлари Ҳиродни гангитиб қўярди, шунга қарамай, Ҳирод уни эшитишни хуш кўрарди*.

²¹ Бир куни қулай фурсат туғилиб қолди. Ҳирод ўзининг туғилган куни муносабати билан амалдорларига, лашкарбошилари ва Жалила ҳудудининг йўлбошчиларига зиёфат берди. ²² Ҳиродиянинг қизи* кириб, рақс тушди ва Ҳирод билан улфатларининг кўнглини топди. Шоҳ қизга:

— Тила тилагингни, тилаган нарсангни бераман, — деди. ²³ Унга ҳатто қасам ичиб:

— Мендан нима сўрасанг, бераман, шоҳлигимнинг ярмигача бўлса ҳам, бераман, — деди.

²⁴ Қиз ташқарига чиқиб онасига:

— Нима сўрай? — деди.

— Яҳё чўмдирувчининг бошини сўра! — деди онаси.

²⁵ Қиз шу онда шоҳ ҳузурига югуриб бориб:

— Менга ҳозироқ Яҳё чўмдирувчининг бошини лаганда келтириб беришингизни сўрайман, — деди.

²⁶ Шоҳ жуда хафа бўлди. Аммо меҳмонлари олдида қасам ичгани учун қизнинг илтимосини рад этишни истамади. ²⁷ У ўша заҳоти жаллодни юбориб, Яҳёнинг бошини келтиришни буюрди. ²⁸ Жаллод зиндонга бориб, Яҳёнинг бошини танидан жудо қилди. Кейин унинг бошини лаганда келтириб, қизга берди. Қиз эса онасига берди. ²⁹ Яҳёнинг шогирдлари юз берган ҳодисани эшитиб, унинг жасадини олгани боришди ва уни дафн этишди.

Исо 5000 кишини тўйдиради

³⁰ Ҳаворийлар Исонинг олдида йиғилиб, қилган ҳамма ишларини, халққа нималар ўргатишганини айтиб бердилар*. ³¹ Исо уларга:

— Келинлар, ёлғиз ўзимиз кимсасиз жойга борайлик, бир оз дам олинлар, — деди. Чунки келиб-кетувчилар кўплигидан уларнинг овқат ейишга ҳам вақти йўқ эди.

³² Исо билан шогирдлари қайиққа тушиб*, ёлғиз ўзлари кимсасиз жойга жўнаб кетишди. ³³ Лекин кўпчилик уларнинг қаерга кетаётганини билиб қолдилар. Шунда атрофдаги ҳамма шаҳарлардан одамлар пиёда йўлга тушишди, Исо билан шогирдлари бораётган жойга югуриб, улардан олдин етиб боришди. ³⁴ Исо қайиқдан тушганда, катта бир оломонни кўрди. Уларга ачиниб кетди, чунки улар чўпонсиз қўйларга ўхшарди. Исо уларга кўп нарсалар ҳақида таълим берди.

³⁵ Кеч кирганда, шогирдлар Исонинг олдида келиб дедилар:

— Бу жой кимсасиз экан, бунинг устига, жуда кеч бўлиб қолди. ³⁶ Халқни жўнатиб юборинг, токи улар атрофдаги қишлоқ ва овулларга бориб, ўзларига егулик сотиб олишсин.

³⁷ — Сизлар уларга овқат беринлар! — деди Исо.

— Наҳотки биз икки юз кумуш тангага* нон сотиб олиб келиб, халққа едирсак? — деб сўрашди Ундан. ³⁸ Исо деди:

— Қанча нонларингиз бор? Бориб кўринлар.

Улар билиб келиб:

— Бешта нон, иккита балиқ бор экан, — дейишди.

³⁹ Исо халойиқни гуруҳ-гуруҳ қилиб, яшил ўт устига ўтқазишни шогирдларига буюрди. ⁴⁰ Халқ юзтадан ва элликтадан гуруҳ-гуруҳ бўлиб ўтирди. ⁴¹ Исо бешта нон билан иккита балиқни олди ва осмонга қараб, шукрона дуосини ўқиди. Нонларни синдириб, халойиққа тарқатиш учун шогирдларига берди. Иккита

балиқни ҳам ҳаммага тақсимлаб берди. ⁴² Ҳамма еб тўйди. ⁴³ Сўнг ортиб қолган нон бурдаларини ва балиқларни йиғиб олишган эди, тўла ўн икки сават чиқди. ⁴⁴ Нон еганлар орасида беш минг эркак бор эди.

Исо сув устида юради

⁴⁵ Исо вақт ўтказмай, шогирдларини қайиққа тушириб, қўлнинг нариги томонидаги* Байтсайда шаҳрига* кетишга мажбур қилди. Оломонни эса уйларига қайтариб жўнатиб юборди. ⁴⁶ Одамлар билан хайрлашгандан кейин, ибодат қилиш учун тепаликка чиқди.

⁴⁷ Оқшом тушди. Қайиқ қўлнинг ўртасида, Исо эса ёлғиз Ўзи қуруқликда қолган эди. ⁴⁸ Шогирдлар эшкак эшишга қийналаётган эдилар, чунки шамол қайиққа қарши эсар эди. Исо буни кўриб, эрта саҳарда қўл устида юрганича шогирдлари томон борди—да, уларнинг олдидан ўтиб кетмоқчи бўлди*.

⁴⁹ Шогирдлар эса қўл юзида юрган Исони кўриб, арвоҳ деб ўйлаб, бақириб юборишди. ⁵⁰ Чунки ҳаммалари Уни кўриб, ваҳимага тушиб қолган эдилар. Лекин Исо ўша заҳоти уларга:

— Дадил бўлинглар! Қўрқманглар, бу Менман! — деди.

⁵¹ Сўнг Исо шогирдлари ёнига — қайиққа ўтгач, шамол тиниб қолди. Шогирдлар тамомила ҳайратга тушдилар, ⁵² чунки улар нон тўғрисидаги мўъжизани ҳам тушунмаган эдилар, уларнинг имони сусти эди*.

⁵³ Улар қўлдан сузиб ўтиб*, Генисарет* ўлкасига келдилар. Ўша ерда қайиқни боғладилар. ⁵⁴ Қайиқдан чиқишлари биланоқ халқ Исони таниб қолди. ⁵⁵ Одамлар бутун юртни югуриб айланиб чиқдилар, хасталарни тўшакларда Исонинг олдига олиб бордилар. Улар ҳар сафар Исонинг қаердалигини эшитишса хасталарни ўша ерга олиб боришарди. ⁵⁶ Исо қаерга бормасин — қишлоқларгами, шаҳарларгами, овулларгами — одамлар хасталарни очиқ майдонларга ётқизиб қўйишарди. Хасталар Исодан: “Ҳеч бўлмаса кийимингизнинг этагига қўл теккизайлик”, деб илтимос қилишарди. Унга қўл теккизганларнинг ҳаммаси шифо топарди.

7-БОБ

Диний урф-одатлар ва Худонинг амри

¹ Фарзийлар ва Қуддусдан келган айрим Таврот тафсирчилари Исонинг ёнига йиғилиб келдилар. ² Улар Исонинг шогирдларидан баъзилари ҳаром, яъни ювилмаган қўллари* билан нон еяётганларини кўриб қолдилар. ³ Фарзийлар ва умуман яҳудийлар ота-боболарининг урф-одатини сақлаб, ҳеч ҳам қўлларини ювмасдан овқат емайдилар. ⁴ Бозордан қайтганларида ҳам ювинмай овқат емайдилар. Шунингдек, сўри, коса, товоқ, қозонни ювиш каби кўпгина удумларга риоя қиладилар.

⁵ Шундай қилиб, фарзийлар ва тафсирчилар Исодан сўрадилар:

— Нега Сизнинг шогирдларингиз ота-боболаримизнинг урф-одатини сақлашмайди? Нима учун ҳаром қўллари билан нон ейишади?

⁶ Исо уларга шундай жавоб берди:

— Ишаёнинг башорати сиз иккиюзламачиларга жуда тўғри келади. Худонинг қуйидаги сўзларини Ишаё ёзиб қолдирган:

“Бу халқ Мени тилидагина иззат қилади,
Юраклари эса Мендан узоқдир.

⁷ Улар Менга сажда қиладилар,
Аммо саждалари беҳудадир.

Чунки улар инсон яратган қоидаларни
Илоҳий қонун деб ўргатадилар.”*

⁸ Сизлар Худонинг амрларини йиғиштириб қўясизлар, инсоний урф–одатларга эса ёпишиб оласизлар*.

⁹ Исо яна уларга деди:

— Ҳа, сизлар урф–одатларингизни сақлаш учун Худонинг амрларини четлаб ўтишнинг зўр йўлини топгансизлар! ¹⁰ Мусо айтган эди: “Ота–онангизни ҳурмат қилинг. Отасини ёки онасини хўрлаган ҳар қандай одамга ўлим жазоси берилсин.”* ¹¹ Аммо сизлар шундай таълим берасизлар: одам ўз отаси ёки онасига: “Фарзандлик бурчим — Худога қурбон, яъни Худога инъом қилинган”, деб айтиши мумкин. ¹² Шундан кейин ўша одамнинг отасига ёки онасига яхшилик қилишига сизлар йўл қўймайсизлар. ¹³ Шу тариқа сизлар ўзларингиз ўрнатган урф–одатларингиз орқали Худонинг каломини бекор қиласизлар. Сизлар бунга ўхшаш яна кўп ишларни қиласизлар.

Инсонни нима ҳаром қилади?

¹⁴ Кейин Исо бутун халқни яна ёнига чақириб, деди:

— Ҳаммаларингиз Менга қулоқ солиб, тушуниб олинглар! ¹⁵⁻¹⁶ Ташқаридан инсон ичига кирадиган ҳеч нарса уни ҳаром қила олмайди. Аксинча, инсон ичидан чиқадиган нарса уни ҳаром қилади*.

¹⁷ Исо халойиқ орасидан чиқиб уйга кирди, шогирдлар Ундан: “Ҳалиги айтганларингизни тушунтириб беринг”, деб илтимос қилишди. ¹⁸ Исо уларга деди:

— Сизлар ҳам шунчалик бефаҳммисизлар?! Ташқаридан инсоннинг ичига кирадиган ҳеч нарса уни ҳаром қила олмаслигини англамайсизларми? ¹⁹ Бу нарсалар инсоннинг қалбига эмас, қорнига киради ва керакли жойдан чиқиб кетади.

Исо бу гаплари билан ҳамма егуликлар ҳалол эканини эълон қилди.

²⁰ У яна деди:

— Инсоннинг ичидан чиқадиган нарсалар инсонни ҳаром қилади. ²¹ Чунки ичдан, яъни инсон қалбидан ёмон фикрлар, фаҳш, ўғрилик, қотиллик, ²² зино, очкўзлик, фосиқлик, маккорлик, шаҳват, ҳасад, туҳмат, манманлик ва нодонлик чиқади. ²³ Ана шу ёмонликларнинг ҳаммаси инсоннинг ичидан чиқиб, уни ҳаром қилади.

Ғайрияҳудий аёлнинг ишончи

²⁴ Исо у ердан чиқиб, Тир* худудига кетди. Бир уйга кирди ва буни ҳеч ким билиб қолишини истамас эди, лекин яширина олмади.

²⁵ Қизалоғини ёвуз руҳ чалган бир аёл Исо ҳақида эшитиб қолди–да, тез келиб, Унинг оёғига йиқилди. ²⁶ Бу аёл Суриядаги Финикия* ўлкасида туғилган бўлиб, яҳудий эмас эди. У:

— Қизимдан жинни қувиб чиқаринг, — деб Исодан ёлвориб сўради. ²⁷ Бироқ Исо унга:

— Аввал болалар тўйсин, болалардан нонни олиб кучукларга ташлаш яхши эмас, — деди.

²⁸ — Тўғри, Ҳазрат*, — деди аёл. — Лекин кучуклар ҳам болаларнинг дастурхонидан тўкилган ушоқларини ейди–ку.

²⁹ Исо унга:

— Мана шу гапинг учун Сенга ёрдам бераман. Энди кетавер. Қизингдан жин чиқиб кетди, — деди.

³⁰ Аёл уйига борганда, қизини жиндан қутулиб, тўшакда ётган ҳолда кўрди.

Исо кар одамга шифо беради

³¹ Исо Тир ҳудудидан чиқиб, Сидонга* борди. Сўнг Жалила кўли бўйларидан ўтиб, Декаполис ҳудудига* борди. ³² Айрим одамлар Исонинг олдига зўрға гапирадиган бир кар одамни олиб келиб, унга қўл теккизишини сўрашди. ³³ Исо у одамни халойиқ орасидан бир четга олиб чиқди, сўнг Ўз бармоқларини унинг қулоқларига тиқиб қўйди. Сўнг тупуриб, сўлагини ўша одамнинг тилига теккизди. ³⁴ Кейин осмонга қараб, чуқур хўрсинди—да, унга: “Эффатаҳ!”* деди. Бу сўзнинг таржимаси “Очил!” демақдир. ³⁵ Шу онда у одамнинг қулоқлари очилиб, тилга кирди, равонгина гапира бошлади.

³⁶ Исо у ердагиларга, буни ҳеч кимга айтманглар, деб буюрди. Бироқ Исо одамларга қанча ман этса ҳам, улар бу ҳодисани янада кўпроқ ёйишарди. ³⁷ Улар ҳаддан ташқари ҳайратда қолиб, шундай дейишарди: “У ҳамма нарсани яхши қилади, карларни эшитадиган, соқовларни гапирадиган қилади.”

8–БОБ

Исо 4000 кишини тўйдиради

¹ Ўша кунларда яна кўп одам йиғилди. Уларнинг ейиш учун ҳеч нарсалари қолмаганда, Исо шогирдларини ёнига чақириб деди:

² — Халққа ачиняпман. Улар уч кундан бери Мен билан бирга, ейишга ҳеч нарсаси йўқ. ³ Агар уларни уйларига овқат бермай жўнатиб юборсам, йўлда ҳолдан тойиб қоладилар. Уларнинг баъзилари узоқ ерлардан келганлар.

⁴ Шогирдлари бунга жавобан:

— Уларни тўйдириш учун бу кимсасиз жойда ким қаердан нон топа оларди?! — дейишди.

⁵ — Қанча нонларингиз бор? — деб сўради Исо.

— Еттита, — деди шогирдлар.

⁶ Шундан кейин Исо халққа ерга ўтиришни буюрди. Еттита нонни олиб, шукрона дуосини ўқиб синдирди ва тарқатиш учун шогирдларига берди. Шогирдлар халққа тарқатишди. ⁷ Уларда бир нечта майда балиқ ҳам бор эди. Исо балиқлар учун шукурлар айтиб, балиқларни ҳам тарқатишни буюрди. ⁸ Халқ еб тўйди. Ортиб қолган нон бурдаларини йиғишганда, еттита сават тўлди. ⁹ У ерда тўрт мингга яқин одам бор эди.

Исо уларни жўнатгандан кейин, ¹⁰ дарҳол шогирдлари билан қайиққа тушиб, Далманута* ҳудудига кетди.

Фарзийлар Исодан аломат сўрашади

¹¹ Фарзийлар Исонинг олдига бориб, У билан баҳслаша бошладилар. Уни синаб кўриш мақсадида шундай дедилар:

— Бизга бир мўъжизали аломат кўрсатинг, шунда Сизни Худо юборганини тан оламиз.

¹² Лекин Исо чуқур хўрсинди:

— Нега бу авлод аломат талаб қияпти? Сизларга чинини айтайин, бу авлодга ҳеч қандай аломат берилмайди!

¹³ Исо уларнинг олдидан кетди, яна қайиққа тушиб, нариги қирғоққа* ўтиб олди.

Исо шогирдларини койийди

¹⁴ Шогирдлар ўзлари билан нон олишни унутган эканлар. Қайиқда бир дона

нон бор эди, холос. ¹⁵ Шу орада Исо шогирдларини огоҳлантириб деди:

— Фарзийлар ва Ҳироднинг* хамиртурушидан* эҳтиёт бўлинглар!

¹⁶ Шогирдлар ўзларича: “Биз нон олмаганимиз учун У шундай деяпти”, деб муҳокама қила бошладилар. ¹⁷ Шогирдлар нимани муҳокама қилаётганларини Исо билиб, уларга деди:

— Нега сизлар, нонимиз йўқ, деб айтяпсизлар? Ҳали ҳам тушунмаяпсизларми, англамаяпсизларми? Имонингиз шунчалик сустми?!* ¹⁸ Кўзларингиз бор–ку, наҳотки кўрмасангиз?! Қулоқларингиз бор–ку, наҳотки эшитмасангиз?! Эслаб кўринг: ¹⁹ Мен бешта нонни синдириб, беш мингта эркакка бўлиб берганимда, сизлар қолган нон бурдалари билан нечта саватни тўлдириб олгансизлар?

— Ўн иккита саватни, — деб жавоб берди улар.

²⁰ — Мен еттита нонни синдириб, тўрт минг кишига бўлиб берганимда, бурдалари билан нечта саватни тўлдириб олгансизлар?

— Еттита саватни, — дейишди.

²¹ — Ҳали ҳам англамадингизми? — деб сўради улардан Исо.

Исо кўрни соғайтиради

²² Исо шогирдлари билан Байтсайда шаҳрига* келди. Одамлар Исонинг олдига бир кўрни олиб келиб: “Унга қўлингизни теккизиб қўйинг”, деб ёлвордилар.

²³ Исо кўрнинг қўлидан ушлаб, шаҳардан етаклаб олиб чиқди. Сўнг кўзларига тупуриб, қўлларини унинг устига қўйди–да:

— Бирон нарса кўряпсанми? — деб сўради. ²⁴ Кўр бошини кўтариб:

— Одамларни кўряпман, лекин улар юраётган дарахтларга ўхшайди, — деди.

²⁵ Шундан кейин Исо қўлларини яна кўрнинг кўзларига теккизди*. Кўр одам кўзларини очиб қараса, соғайиб қолган, ҳамма нарсани аниқ кўраётган эди. ²⁶ Исо уни уйига жўнатар экан:

— Қишлоққа кирмай, тўғри уйингга кет*, — деди.

Бутрус Масихни тан олади

²⁷ Исо шогирдлари билан Филип Қайсарияси* атрофидаги қишлоқларга йўл олди. Йўлда У шогирдларидан:

— Одамлар Мени ким деб билади? — деб сўради. ²⁸ Шогирдлар Исога шундай жавоб беришди:

— Баъзилар Сизни Яхё чўмдирувчи деб ҳисоблайдилар, баъзилар Илёс*, бошқалари эса, қадимги пайғамбарлардан бири, деб айтиб юрибдилар.

²⁹ Исо улардан сўради:

— Сизлар–чи, Мени ким деб биласиз?

Бутрус Унга жавоб бериб:

— Сиз Масихсиз*, — деди.

³⁰ Шундан сўнг Исо, Мен ҳақимда ҳеч кимга гапирманглар, деб шогирдларига қатъий буюрди.

Исо Ўз ўлими ҳақида гапирди

³¹ Исо шогирдларига шундай деб уқтира бошлади: “Инсон Ўғли кўп азоб чекади. Йўлбошчилар, бош руҳонийлар* ва Таврот тафсирчилари томонидан рад қилиниб, ўлдирилади. Учинчи куни эса тирилади.” ³² У бу ҳақда очикдан–очик гапирди. Шунда Бутрус Исони четга тортиб:

— Устоз, бундай деб айтманг, — деди. ³³ Аммо Исо ўгирилиб шогирдларига қаради–да, Бутрусни қаттиқ койиб деди:

— Йўқол кўзимдан, шайтон! Сен Худонинг ишларини эмас, инсон ишларини ўйлаяпсан, — деди.

³⁴ Шундан сўнг Исо халқ билан шогирдларини олдига чақириб деди:
 — Кимда-ким Менга эргашишни истаса, ўзидан кечсин ва ўз хочини кўтариб*,
 ортимдан юрсин. ³⁵ Ким ўз жонини асраб қолмоқчи бўлса, уни йўқотади. Ким Мен
 учун ва Хушхабар учун жонини берса, жонини асраб қолади. ³⁶ Агар инсон бутун
 дунёни эгаллаб олса-ю, ўз жонидан маҳрум бўлса, бундан унга нима фойда?!
³⁷ Инсон ўз жони эвазига қандай тўлов бера олади?! ³⁸ Бу бевафо ва гуноҳкор насл
 орасида Мендан ва Менинг сўзларимдан уялманглар! Акс ҳолда, Инсон Ўғли
 муқаддас фаришталар билан бирга Отасининг* улуғворлигига бурканиб
 келганда, У ҳам сизлардан уялади.

9-БОБ

Исонинг қиёфаси ўзгаради

¹ Исо уларга яна деди:
 — Сизларга чинини айттайин, бу ерда турганлардан баъзилари борки, улар
 Худонинг Шоҳлигини қудрат билан келишини кўрмагунларича, ўлмайдилар.
² Орадан олти кун ўтди. Исо ёнига Бутрус, Ёқуб ва Юҳаннони олиб, баланд бир
 тоққа чиқди. У ерда, уларнинг кўз ўнгида Исонинг қиёфаси ўзгариб кетди. ³ Унинг
 кийимлари ҳам кўзни қамаштирадиган даражада оппоқ бўлиб қолди, ер юзида
 ҳеч бир кир ювувчи бундай оқартира олмас эди.
⁴ Шунда шогирдлар Исо билан гаплашиб турган Илёс билан Мусони кўришди.
⁵ Бутрус Исога деди:
 — Устоз, яхши ҳам шу ерда эканмиз! Келинг, учта чайла ясайлик: биттаси
 Сизга, биттаси Мусога, биттаси Илёсга.
⁶ Шогирдлар шунчалик кўрқиб кетган эдиларки, Бутрус нима деб
 айтаётганини ўзи ҳам билмас эди.
⁷ Шу пайтда булут пайдо бўлиб, уларга соя солди. Булут орасидан шундай овоз
 эшитилди:
 — Бу Менинг севикли Ўғлимдир*, Унга қулоқ солинглар!
⁸ Бирданига шогирдлар атрофга қараб, ёлғиз Исодан бошқа ҳеч кимни
 кўришмади.
⁹ Тоғдан тушаётганларида Исо уларга буюрди:
 — Инсон Ўғли ўлиб тирилмагунча, бу кўрганларингизни ҳеч кимга
 айтманглар.
¹⁰ Улар бу ҳақда ҳеч кимга айтмадилар, аммо ўзаро: “Ўликдан тирилиш нима
 дегани экан?” деб, бу хусусда мунозара қила бошладилар. ¹¹ Улар Исодан
 сўрадилар:
 — Нега Таврот тафсирчилари, Масихдан олдин Илёс келиши керак*, деб
 айтадилар?
¹² Исо уларга жавобан деди:
 — Тўғри, аввало Илёс келиб, ҳамма нарсани тиклайди. Хўш, Муқаддас
 битикларда*, Инсон Ўғли кўп азоб чекиши ва хўрланиши керак, деб ҳам
 ёзилмаганми?! ¹³ Бироқ Мен сизларга шуни айтаман: Илёс аллақачон келган* ва у
 ҳақда ёзилганидек, уни хоҳлаганларича хўрладилар*.

Жинга чалинган болага Исо шифо беради

¹⁴ Исо уч шогирди билан тоғдан тушганда, улар қолган шогирдлари атрофига
 йиғилган катта оломонни кўрдилар. Баъзи Таврот тафсирчилари Исонинг
 шогирдлари билан баҳслашаётган эдилар. ¹⁵ Одамлар Исони кўриб, ҳайратга
 тушишди. Унинг олдига югуриб бориб, салом беришди.

¹⁶ — Нималар тўғрисида баҳслашяпсизлар? — деб сўради Исо. ¹⁷ Оломон орасидан кимдир жавоб берди:

— Устоз! Сизнинг олдингизга ўғлимни олиб келган эдим, уни жин чалгани учун гапира олмайди. ¹⁸ Жин уни қаерда тутиб олса, ерга йиқитади. Ўғлимнинг оғзидан кўпик чиқади, у тишларини ғичирлатиб, қотиб қолади. Мен шогирдларингизга, жинни қувиб чиқаринглар, дедим, аммо улар эплай олмадилар.

¹⁹ Исо бунга жавобан:

— Эй имонсиз авлод! Қачонгача сизлар билан бирга бўлишим керак?! Сизларга яна қанча тоқат қилишим керак?! Олдимга келтиринглар болани! — деди.

²⁰ Болани Исонинг олдига келтиришди. Исони кўриши биланоқ жин болани қалтиратиб ташлади. Бола ерга йиқилди—ю, оғзидан кўпик оқизганча ағнаб ётаверди. ²¹ Исо унинг отасидан:

— Қачондан бери у бундай аҳволга тушади? — деб сўради.

— Болалигидан шунақа. ²² Жин уни ҳалок қилмоқчи бўлиб кўп маротаба оловга, сувга ташлади. Агар қўлингиздан келса, бизларга раҳм қилинг, ёрдам беринг, — деди. ²³ Исо унга шундай жавоб берди:

— “Қўлингиздан келса” деганинг нимаси?! Агар одам ишонса, ҳамма нарсанинг имкони бор.

²⁴ Шу он боланинг отаси ҳайқириб юборди:

— Ишонаман! Ишончсизлигимни енгишимга ёрдам беринг!

²⁵ Томошага йиғилаётган халқни кўрган Исо ёвуз руҳга дўқ қилиб:

— Эй гунг қиладиган руҳ, Мен сенга буюраман: боладан чиқиб кет! Бундан кейин ҳеч қачон унинг ичига қайтиб кирма! — деди.

²⁶ Шунда жин қаттиқ қичқириб юборди—да, болани шиддат билан қалтиратиб, ундан чиқиб кетди. Бола ўлиқдай бўлиб қолганидан, кўпчилик уни ўлди, деб айтди. ²⁷ Лекин Исо уни қўлидан ушлаб туришига ёрдам берди, бола оёққа турди.

²⁸ Исо уйга кирди. У ёлғиз экан, шогирдлари Ундан:

— Нега биз жинни қувиб чиқара олмадик? — деб сўрадилар. ²⁹ Исо уларга деди:

— Бу тоифа жинларни ибодатдан* бошқа йўл билан ҳайдаб бўлмайди.

Исо яна Ўз ўлими ҳақида гапиради

³⁰ Исо ва шогирдлари у ердан жўнаб, Жалила худудидан ўтдилар. Исо бунга ҳеч ким билиб қолишини истамас эди. ³¹ У шогирдларига таълим бериб, шундай деди:

— Инсон Ўғли одамлар қўлига тутиб берилади. Уни ўлдиришади, учинчи куни эса У тирилади.

³² Шогирдлар эса бу сўзларни тушунмадилар, аммо Ундан гапларининг маъносини сўрашга ботина олмадилар.

Энг катта ким?

³³ Исо шогирдлари билан Кафарнаҳум шаҳрига келди. Уйда бўлганда, шогирдларидан сўради:

— Йўлда кетаётиб нималар ҳақида баҳслашдингиз?

³⁴ Улар индамадилар, чунки улар: “Орамизда энг катта ким?” деб ўзаро баҳслашган эдилар.

³⁵ Исо ўтириб, ўн икки шогирдини ёнига чақирди:

— Ким биринчи бўлишни истаса, ҳамманинг охирида турсин ва ҳаммага хизматкор бўлсин, — деди.

³⁶ Сўнгра бир болани олиб, уларнинг ўртасига турғизиб қўйди ва болани кучоқлаганча, шогирдларига деди:

³⁷ — Ким шундай болалардан бирини Менинг номимдан қабул қилса, у Мени қабул қилган бўлади. Ким Мени қабул қилса, у Мени эмас, балки Мени Юборганни қабул қилган бўлади.

Бизга қарши бўлмаган — биз томондадир

³⁸ Юҳанно Исога деди:

— Устоз! Биз бир одамни кўрдик. У Сизнинг номингиз билан жинларни қувиб чиқараётган экан. У биз билан юрмагани учун унга бундай қилишни ман этдик.

³⁹ Исо шундай деди:

— Ман этманг! Чунки Менинг номим билан мўъжиза яратган бирор бир кимса дарров Мени ёмонлай олмайди. ⁴⁰ Ким бизга қарши бўлмаса, у биз томонда.

⁴¹ Сизларга чинини айтай: Масиҳга тегишли бўлганингиз учун сизга бир пиёла сув берган ҳар қандай одам албатта мукофотини олади.

Йўлдан оздириш ҳақида

⁴² Исо сўзида давом этди:

— Менга ишонган шу кичикларнинг биронтасини* йўлдан оздирган одамнинг ҳолига вой. Бундай қилгандан кўра, ўша одамнинг бўйнига тегирмон тошини осиб, уни денгизга ташлашгани ўзи учун яхшироқ бўларди. ⁴³⁻⁴⁴ Агар йўлдан озишингга қўлинг сабабчи бўлса, уни чопиб ташла. Икки қўлинг билан сўнмас дўзах ўтига йўлиққанингдан кўра, майиб бўлиб абадий ҳаётдан баҳраманд бўлганинг яхшироқдир*. ⁴⁵⁻⁴⁶ Агар йўлдан озишингга оёғинг сабабчи бўлса, уни чопиб ташла. Икки оёғинг билан дўзахга ташлангандан кўра, чўлоқ бўлиб абадий ҳаётдан баҳраманд бўлганинг яхшироқдир*. ⁴⁷ Агар йўлдан озишингга кўзинг сабабчи бўлса, уни ўйиб ташла. Икки кўзинг билан дўзахга ташлангандан кўра, бир кўзинг билан Худонинг Шоҳлигига кирганинг яхшироқдир. ⁴⁸ Дўзахнинг курти ҳам ўлмайди, олови ҳам ўчмайди*. ⁴⁹ Ҳар бир одам оловда тузланиб, покланади*.* ⁵⁰ Туз — яхши нарса. Лекин туз ўз шўрлигини йўқотса, қандай қилиб тузни шўр қила оласизлар?! Туздай бўлинглар, ўзаро тинч–тотув яшанглар*.

10–БОБ

Никоҳ ва ажралиш ҳақида

¹ Исо у ердан кетиб, Яхудия ўлкасига, сўнг Йордан дарёсининг шарқ томонига борди. Унинг атрофига яна кўп халқ йиғилди. У Ўз одатига кўра, одамларга яна таълим берди. ² Баъзи фарзийлар келдилар ва Исони синамоқчи бўлиб, сўрадилар:

— Қонунга кўра, эр ўз хотинидан ажралиши мумкинми?*

³ Исо бунга жавобан:

— Мусо сизларга нимани амр қилган? — деб сўради.

⁴ — Эркак талоқ хатини ёзиб, хотинидан ажралишига Мусо ижозат берган эди*, — дейишди. ⁵ Исо уларга деди:

— Бағри тошлигингиз учун Мусо сизларга бу амрни ёзиб қолдирган. ⁶ Аслида Худо дунёни яратганда одамларни эркагу аёл қилиб яратди*. ⁷ “Шунинг учун эркак киши ота–онасидан бўлак бўлиб, ⁸ хотинига боғланиб қолади, иккаласи бир тан бўладилар.”* Бунга кўра, улар энди икки эмас, балки бир тан ҳисобландилар.

⁹ Худо бирга қўшганни бандаси ажратмасин.

¹⁰ Уйга келганларида, шогирдлар яна шу ҳақда Исодан сўрадилар. ¹¹ Исо уларга

деди:

— Ким ўз хотини билан ажрашиб бошқасига уйланса, у хотинига нисбатан зино қилган бўлади. ¹² Хотин ҳам агар ўз эри билан ажрашиб бошқасига тегса, зино қилган бўлади.

Исо болаларни дуо қилади

¹³ Исо болаларимизга қўл теккизсин деб, одамлар Унинг олдида болаларини олиб келишарди. Шогирдлар эса ўша одамларни койишарди. ¹⁴ Исо буни кўрганда, ғазабланиб деди:

— Болаларга йўл беринглар, Менинг олдимга келишларига тўсқинлик қилманглар! Зеро, Худонинг Шоҳлиги бундайларникидир. ¹⁵ Сизларга чинини айтайин: ким Худонинг Шоҳлигини бола каби қабул қилмаса, унга ҳеч қачон киролмайди.

¹⁶ Кейин болаларни қучоқлаб, уларга қўл қўйиб, дуо қилди.

Бойлик ва абадий ҳаёт

¹⁷ Исо йўлга чиқаётганда, бир одам югуриб келиб, Унинг олдида тиз чўкди—да: — Валинеъмат Устоз! Абадий ҳаётга эга бўлиш учун нима қилишим керак? — деб сўради. ¹⁸ Исо унга деди:

— Нега Мени валинеъмат дейсан? Биргина Худодан бошқа ҳеч ким валинеъмат эмас—ку! ¹⁹ Сен амрларни биласан: “Қотиллик қилма. Зино қилма. Ўғрилик қилма. Ёлғон гувоҳлик берма. Бировнинг ҳақини ема. Ота—онангни ҳурмат қилгин.”*

²⁰ У киши Исога деди:

— Устоз! Буларнинг ҳаммасига ёшлигимдан амал қилиб келаман.

²¹ Исо унга меҳр билан қараб, деди:

— Сенга бир нарса етишмайди. Бориб, бор нарсангни сот, пулини камбағалларга тарқат. Шунда самода хазинанг бўлади. Кейин келиб*, Менга эргашгин.

²² Бу сўзлардан бойнинг таъби хира бўлди. У ғамгин бўлиб қайтиб кетди, чунки унинг мол—мулки кўп эди.

²³ Исо атрофга разм солиб, шогирдларига деди:

— Мол—дунёси бор одамларнинг Худо Шоҳлигига кириши нақадар қийин!

²⁴ Бу сўзларни эшитиб, шогирдларнинг ақли шошди. Исо эса такрорлаб деди: — Болаларим, Худонинг Шоҳлигига кириш нақадар қийин!* ²⁵ Бой одамнинг Худо Шоҳлигига киришидан кўра, туянинг игна тешигидан ўтиши осонроқдир.

²⁶ Шогирдлар ҳаддан ташқари ажабланиб ўзларича:

— Ундай бўлса, ким нажот топа олар экан? — дейишди. ²⁷ Исо уларга кўз тикиб деди:

— Инсон учун бу имконсиздир, лекин Худо учун эмас. Худо учун ҳамма нарсанинг имкони бор.

²⁸ Шунда Бутрус Исога деди:

— Мана, биз уй—жойимизни ташлаб, Сизнинг орқангиздан эргашиб келдик.

²⁹ Исо бунга жавобан деди:

— Сизларга чинини айтайин: ким Мен учун ва Хушхабар учун уй—жойини, ака—укаларини, опа—сингилларини, ота—онасини, болаларини ёки далаларини ташлаб кетса, ³⁰ у бу дунёнинг ўзидаёқ юз ҳисса ортиқ уй—жойларга, ака—укаларга, опа—сингилларга, оналарга, болаларга ва далаларга эга бўлади, шу билан бирга қувғин ҳам қилинади. Нариги дунёда эса абадий ҳаётга сазовор бўлади. ³¹ Аммо биринчи бўлганларнинг кўплари охириги бўладилар, охиригилар эса биринчи

бўладилар.

Исо Ўз ўлими тўғрисида учинчи марта гапирди

³² Исо билан шогирдлари Қуддусга қараб кетаётган эдилар. Исо йўл бошлаб борарди. Шогирдлар хавотирда эди, Исонинг ортидан эргашган халқни эса ваҳима қамраб олганди. Исо ўн икки шогирдини четга олиб, Ўзи билан юз берадиган воқеаларни айта бошлади:

³³ — Мана, биз Қуддусга кетяпмиз. У ерда Инсон Ўғли бош руҳонийлар ва Таврот тафсирчилари кўлига тутиб берилади. Улар Уни ўлимга маҳкум қилиб, ғайрияхудийларга* топширадилар. ³⁴ Ғайрияхудийлар Уни ҳақорат қиладилар, юзига тупурадилар, қамчиладилар ва Уни ўлдирадилар. Лекин учинчи куни У тирилади.

Ёқуб билан Юҳаннонинг тилаги

³⁵ Забадиё ўғиллари Ёқуб билан Юҳанно Исонинг олдига келиб:

— Устоз, бизнинг бир тилагимиз бор, уни биз учун бажо келтиришингизни истаймиз, — дейишди.

³⁶ — Сизлар учун нима қилишимни истайсизлар? — деб сўради Исо. ³⁷ Улар:

— Сиз улуғвор тахтингизда ўтирганингизда, биримиз Сизнинг ўнг томонингизда*, бошқамиз эса чап томонингизда ўтиришимизга рухсат беринг, — дейишди. ³⁸ Исо уларга деди:

— Сизлар нима сўраётганингизни билмайсизлар. Мен ичадиган азоб косасидан* сизлар ича оласизларми? Мен бошдан кечирадиган қайғу–аламларга ботиб чидай оласизларми?

³⁹ Улар:

— Чидай оламиз, — деб жавоб беришди. Исо уларга деди:

— Сизлар–ку Мен ичадиган азоб косасидан ичасизлар, бошдан кечирадиган қайғу–аламларимга ўзингиз ҳам дучор бўласизлар. ⁴⁰ Аммо Менинг ўнг ёки чап томонимда ўтиришга рухсат бериш Менинг ихтиёримда эмас. Бу ўрин кимларга аталган бўлса, уларники бўлади.

⁴¹ Қолган ўнта шогирд буни эшитиб, Ёқуб билан Юҳаннодан аччиқланиб кетишди. ⁴² Исо эса уларни ёнига чақириб, деди:

— Бутпарастларга қаранглар, улар ҳукмдорларига иззат кўрсатадилар, ҳукмдорлари эса уларга ўз ҳукмини ўтказадилар, катта амалдорлари элга зўравонлик қиладилар. ⁴³ Аммо сизларнинг орангизда бундай бўлмасин. Аксинча, орангизда ким катта бўлишни истаса, сизларга хизмат қилсин. ⁴⁴ Орангизда ким биринчи бўлишни истаса, ҳаммангизга қул бўлсин. ⁴⁵ Ахир, Инсон Ўғли ҳам Ўзига хизмат қилдириш учун эмас, балки Ўзи бошқаларга хизмат қилиш ва Ўз жонини фидо қилиб, кўпларни озод қилиш учун келган.

Исо Ерихо шаҳрида кўр одамнинг кўзини очади

⁴⁶ Исо билан шогирдлари Ерихо шаҳрига келдилар. Улар шаҳардан чиқиб кетаётганларида бир талай халойиқ уларга эргашди. Тимеюс ўғли Бартимеюс исмли бир кўр тиланчи йўл чеккасида ўтирган эди. ⁴⁷ У Носиралик Исо ўтиб кетаётганини эшитиб:

— Эй Довуд Ўғли* Исо, менга раҳм қилинг! — деб бақира бошлади. ⁴⁸ Кўп одамлар эса:

— Жим бўл! — деб унга дўқ қилишди. Лекин у:

— Эй Довуд Ўғли, менга раҳм қилинг! — деб янада қаттиқроқ бақирди.

⁴⁹ Исо тўхтаб:

— Уни чақириб келинглар, — деди. Одамлар келиб, кўр одамга:

— Дадил бўл, ўрнингдан тур. У сени чақиряпти, — деб айтишди.

⁵⁰ Кўр тўнини ечиб ташлаб, ўрnidан сакраб турди—да, Исонинг ёнига келди.

⁵¹ Исо ундан сўради:

— Сен Мендан нима истайсан?

— Устоз, кўзларим кўрсин! — деди кўр. ⁵² Исо унга:

— Боравер, ишончинг сени соғайтирди, — деди.

Ўша заҳоти у кўра бошлади. Сўнг Исонинг ортидан эргашиб кетди.

11-БОБ

Исо Қуддусга тантанали киради

¹ Исо шогирдлари билан Қуддусга яқинлашиб қолган эдилар. Улар Зайтун тоғи* этагидаги Байтфагия ва Байтания қишлоқларига етиб келаётганларида, Исо шогирдларидан икkitасига деди:

² — Анави қишлоққа* боринглар. У ерга киришингиз биланоқ, боғлиқ турган ва ҳеч қачон минилмаган хўтикни кўрасизлар. Ўша хўтикни ечиб, бу ерга олиб келинглар. ³ Агар кимдир сизлардан: “Нима қиляпсизлар?” деб сўраб қолса, “Бу хўтик Раббимиз Масихга керак, хўтикни У дарҳол бу ерга қайтариб юборади”, деб жавоб беринглар.

⁴ Улар бориб, кўчада дарвоза ёнида боғлаб қўйилган хўтикни кўриб, ечиб олишди. ⁵ У ерда турган бир неча киши уларга:

— Нима қиляпсизлар? Нега хўтикни ечяпсизлар? — деб сўрашди.

⁶ Шогирдлар Исо буюрганидек жавоб беришди, одамлар уларни қўйиб юборишди. ⁷ Шогирдлар хўтикни Исонинг олдига олиб келишди. Хўтик устига тўнларини ташлашди, Исо хўтикка минди. ⁸ Кўпчилик тўнларини йўлга пойандоз қилиб ёйди. Бошқалар эса даштдаги яшил новдаларни кесиб, йўлга тўшадилар.

⁹ Олдинда ва орқада юраётганлар шундай деб ҳайқиришарди:

“Тасанно!

Эгамиз номидан келаётган Инсон барака топсин!*

¹⁰ Бобомиз Довуднинг яқинлашган шоҳлиги муборак бўлсин!

Фалак тоқида Унга тасанно ўқилсин!”

¹¹ Исо Қуддусга кириб, Маъбадга борди, ҳамма нарсани кўздан кечирди. Кун кеч бўлиб қолганидан, Исо ўн икки шогирди билан Байтания қишлоғига қайтиб кетди.

Қуриб қолган анжир дарахти

¹² Эртаси куни улар Байтаниядан чиққанларида, Исонинг қорни оч эди. ¹³ У узоқдан барглар билан қопланган бир анжир дарахтини кўриб қолди, дарахтдан бирон анжир топа олармиканман, деб борди. Дарахтнинг ёнига келиб, баргдан бошқа ҳеч нарса тополмади, чунки ҳали анжир териш вақти эмас эди. ¹⁴ Исо дарахтга қараб:

— Бундан кейин то абад сенинг мевангни ҳеч ким емасин! — деди.

Шогирдлари ҳам бу гапни эшитишди.

Исо олди-сотди қилувчиларни Маъбаддан кувади

¹⁵ Сўнг улар Қуддусга келишди. Исо Маъбадга кириб, ичкарида олди-сотди қилаётганларни кувиб чиқара бошлади. Саррофларнинг* хонтахталарини, каптар сотувчиларнинг курсиларини ағдариб юборди. ¹⁶ Сотиладиган молни Маъбад ичидан олиб ўтишга* ҳеч кимга ижозат бермади.

¹⁷ Исо халққа таълим бераётиб деди:

— Тавротда ёзилган-ку: “Менинг уйим барча халқларнинг ибодат уйи деб аталади.”* Сизлар эса Худонинг уйини қароқчилар уясига* айлантириб юборибсизлар!

¹⁸ Бош руҳонийлар ва Таврот тафсирчилари буни эшитиб, Исони ҳалок қилиш пайига тушдилар. Бутун халқ Исонинг таълимотига маҳлиё бўлгани учун бош руҳонийлар билан тафсирчилар Ундан қўрқиб қолдилар.

¹⁹ Кеч киргач, Исо шогирдлари билан шаҳардан ташқарига чиқиб кетди.

Ибодат ва ишонч ҳақида

²⁰ Эрта билан улар яна анжир дарахти ёнидан ўтиб қарашса, дарахт илдизигача қуриб қолган экан. ²¹ Бутрус бўлган ҳодисани эслаб, Исога деди:

— Устоз! Қаранг, Сиз лаънатлаган анжир дарахти қуриб қолибди.

²² Исо бунга жавобан деди:

²³ — Худога ишончингиз бўлсин. Сизларга чинини айтайин: агар кимки бу тоққа: “Қўпорилиб денгизга отил”, деса-ю, ўз қалбида шубҳаланмай, айтгани бажо келишига қаттиқ ишонса, айтгани бўлади. ²⁴ Бинобарин, сизларга айтаман: сиз ибодатда нимаики сўрасангиз, олдим, деб ишонинглар ва сизга берилади.

²⁵⁻²⁶ Ибодат қилиб турганингизда бировда гинангиз бўлса, уни кечириб юборинг, токи осмондаги Отангиз ҳам сизларнинг гуноҳларингизни кечирсин*.

Исонинг ҳокимияти ҳақида савол

²⁷ Улар яна Қуддусга келдилар. Исо Маъбадда айланиб юрган эди, бош руҳонийлар, Таврот тафсирчилари ва йўлбошчилар Унинг олдига келиб

²⁸ сўрадилар:

— Сиз бу ишларни қандай ҳокимият билан қиляпсиз? Буларни қилиш учун Сизга ким ҳокимият берган?

²⁹ Исо уларга шундай жавоб берди:

— Мен сизларга бир савол берай. Менга жавоб берсангизлар, Мен ҳам бу ишларни қандай ҳокимият билан қилаётганимни сизларга айтаман. ³⁰ Яхё халқни сувга чўндириш ҳуқуқини Худодан олганмиди ёки инсонданми? Жавоб беринглар Менга.

³¹ Улар ўзларича мулоҳаза юрита бошладилар:

— Агар: “Худодан”, — десак, У: “Нега Яхёга ишонмадингизлар?” — дейди.

³² Агар: “Инсондан”, — десак-чи?

Ваҳоланки, улар оломондан қўрқардилар, чунки ҳамма Яхёни ҳақиқий пайғамбар деб ҳисобларди. ³³ Хуллас, улар Исога:

— Билмаймиз, — деб жавоб бердилар. Исо уларга деди:

— Ундай бўлса, Мен ҳам бу ишларни қайси ҳокимият билан қилаётганимни сизларга айтмайман.

12-БОБ

Ёвуз боғбонлар ҳақида масал

¹ Исо халққа масаллар орқали сўзлай бошлади:

“Бир одам узумзор барпо қилибди. Атроф-теварагини девор билан ўраб, узум сиқиш чуқурини* қазибди, кузатув минорасини қурибди. Кейин узумзорни боғбонларга ижарага бериб, ўзи сафарга кетибди.

² Йиғим-терим мавсумида, узумзор ҳосилидан тегишли улушини олиш учун ўша одам хизматкорини боғбонлар олдига юборибди. ³ Боғбонлар эса уни тутиб

олишибди, калтаклаб, куп–куруқ қайтариб юборишибди. ⁴ Узумзор эгаси яна бошқа бир хизматкорини уларнинг олдига юборибди. Улар бунисини ҳам бошига уриб, ҳақорат қилибдилар*. ⁵ Яна бошқасини йўллабди, унисини эса ўлдиришибди. У яна хизматкорларини юбораверибди, аммо боғбонлар уларнинг баъзиларини уриб, баъзиларини ўлдиришибди.

⁶ Узумзор эгасининг энди биргина одами қолибди, у ҳам бўлса, севикли ўғли экан. У: «Ўғлимни ҳурмат этарлар» деб, боғбонлар олдига уни юборибди. ⁷ Лекин улар бир–бирига:

— Бу меросхўр–ку! Уни ўлдирайлик, шунда мероси бизга қолади, — дейишибди. ⁸ Ўғлини ушлаб, ўлдириб, жасадини узумзордан чиқариб ташлашибди.

⁹ Хўш, сизнингча, энди узумзор эгаси нима қилар экан? У келиб боғбонларни ўлдиради, узумзорни эса бошқаларга ижарага беради.

¹⁰ Наҳотки сизлар Муқаддас битиклардаги ушбу сўзларни ҳеч ўқимаган бўлсангиз:

«Бинокорлар рад этган тош
Бинонинг тамал тоши* бўлди.

¹¹ Бу Эгамизнинг қилган ишидир,
Кўз олдимиздаги ажойиботдир.»**

¹² Исо айтган бу масал яҳудий йўлбошчиларга қарши қаратилган эди. Улар буни англаб етдилар–у, Исони қўлга олмоқчи бўлдилар. Аммо халқдан қўрққанлари учун Унга қўл теккизмай кетиб қолдилар.

Худонинг ҳақи Худога

¹³ Исони тилидан илантириш учун Унинг олдига фарзийлардан ва Ҳирод тарафдорларидан* баъзиларини юбордилар. ¹⁴ Улар келиб дедилар:

— Устоз, одил эканингизни биламиз. Сиз бирор кишига хушомадгўйлик қилмайсиз. Одамларга юз–хотир қилмасдан, Худонинг йўлини тўғри ўргатасиз. Айтинг–чи, Қайсарга* солиқ тўлашимиз* тўғрими ёки йўқми? Биз солиқ тўлайликми ёки тўламайликми?

¹⁵ Исо уларнинг иккиюзламачилигини билар эди.

— Нима, Мени синаб кўрмоқчимисизлар? Менга бир динор* олиб келинглар, уни бир кўрайин, — деди.

¹⁶ Улар олиб келгач, Исо сўради:

— Бу тангадаги сурат ва ёзув кимники?

— Қайсарники, — деди улар. ¹⁷ Исо уларга:

— Қайсарнинг ҳақини Қайсарга, Худонинг ҳақини Худога беринглар, — деди. Буни эшитганлар ҳайратда қолдилар.

Қиёмат ҳақида савол

¹⁸ Саддуқийлар* ўликларнинг тирилишини инкор этардилар. Уларнинг баъзилари Исонинг олдига келиб, халқ олдида Унга шундай савол бердилар:

¹⁹ — Устоз! Мусо бизга шундай ёзиб қолдирган*: агар бировнинг акаси фарзанд кўрмай ўтиб кетса, укаси акасининг хотинига уйланиб, акаси учун фарзандни дунёга келтирсин. ²⁰ Хўш, етти ака–ука бўлган экан. Биринчиси уйланибди, сўнг насл қолдирмай ўлиб кетибди. ²¹ Иккинчиси ҳам ўша хотинни олиб, фарзанд кўрмай оламдан ўтибди. Учунчиси ҳам шу кўйга тушибди.

²² Шунингдек, ака–укаларнинг еттови ҳам фарзанд кўрмай оламдан ўтибди.

Охирида хотин ҳам қазо қилибди. ²³ Айтинг–чи, Худо одамларни тирилтирганда

хотин қайси бирининг хотини ҳисобланади? Еттови ҳам унга уйланган эдилар-ку!

²⁴ Исо уларга шундай жавоб берди:

— Сизлар Муқаддас битикларни* ҳам, Худонинг қудратини ҳам билмайсизлар, ана шу сабабдан адашяпсизлар. ²⁵ Ўликлар тирилганда уйланмайдилар, эрга ҳам тегмайдилар, балки бамисоли самодаги фаришталардай бўладилар.

²⁶ Ўликларнинг тирилиши ҳақидаги масалага келсак: наҳотки сизлар ҳеч қачон Мусонинг китобини ўқимаган бўлсангизлар?! Ёнаётган бута тўғрисидаги воқеада* Худо Мусога: “Мен Иброҳим, Исҳоқ ва Ёқубнинг Худосиман”, — деган-ку!

²⁷ Ахир, Худо ўликларнинг эмас, тирикларнинг Худосидир. Сизлар ниҳоятда адашяпсизлар.

Энг муҳим илоҳий амр

²⁸ Таврот тафсирчиларидан бири уларнинг мунозара қилаётганини эшитиб, Исонинг уларга яхши жавоб бериб турганини кўрди. У Исонинг олдига келиб:

— Амрларнинг энг муҳими қайси бири? — деб сўради. ²⁹ Исо унга жавоб бериб деди:

— Энг муҳим амр шудир: “Эй Исроил, қулоқ сол! Эгамиз Худо танҳо Эгадир*.

³⁰ Эгангиз Худони бутун қалбингиз билан, жону дилингиз билан, бутун онгингиз билан, кучингиз борича севинг.”* ³¹ Энг муҳим амрлардан иккинчиси: “Ўзгани ўзингизни севгандай севинг.”* Булардан буюкроқ амр йўқ.

³² — Яхши гапирдингиз, Устоз, — деди Исога тафсирчи. — Худо танҳодир, Ундан бошқа Худо йўқ, деб тўғри айтдингиз. ³³ Уни бутун қалбимиз, бутун идрокимиз билан, кучимиз борича* севишимиз керак. Ўзгани ҳам ўзимизни севгандай севишимиз керак. Куйдириладиган ва бошқа қурбонликлар келтиришдан бу аълороқдир.

³⁴ Исо унинг оқилона жавоб берганини кўриб:

— Сиз Худонинг Шоҳлигидан узоқда эмассиз, — деди.

Шундан кейин ҳеч ким Исога савол беришга журъат этмади.

Масих кимнинг ўғли?

³⁵ Исо Маъбадда таълим бераётиб, шундай савол берди:

— Қандай қилиб Таврот тафсирчилари Масихни Довуднинг Ўғли* дейдилар?

³⁶ Довуднинг ўзи Муқаддас Рух илҳоми билан деганки:

“Эгамиз айтмоқда Раббимга:

Душманларингни оёқларинг остига йиқитмагунимча,

Сен Менинг ўнг томонимда* ўтиргин.”*

³⁷ Демак, Довуднинг ўзи Масихни Раббим деб атаган бўлса, қандай қилиб Масих Довуднинг Ўғли бўлади?!

Бир талай оломон Исони иштиёқ билан тинглар эди.

Исо сохта диндорлик тўғрисида огоҳлантиради

³⁸ Исо халққа насиҳат қилиб, яна шундай деди:

— Таврот тафсирчиларидан эҳтиёт бўлинглар! Улар узун кийимлар кийишни яхши кўрадилар, бозорларда юрганда уларга салом беришларини,

³⁹ синагогаларда яхши жойларда ўтиришни, зиёфатларда тўрда ўтиришни

ёқтирадилар. ⁴⁰ Аммо бева аёлларнинг уй-жойларини тортиб оладилар, хўжа кўрсинга узоқ дуо ўқийдилар. Бундай одамлар ниҳоятда қаттиқ жазога мубтало бўладилар.

Бева аёлнинг хайр–эҳсони

⁴¹ Исо Маъбад хазинаси қаршисида ўтириб, эҳсон қутисига пул солаётган одамларни кузатиб турди. Кўп бойлар анчагина пул ташладилар. ⁴² Бир камбағал бева аёл ҳам келиб, қиймати бир тийинга тўғри келадиган икки чақа* ташлади.

⁴³ Шунда Исо шогирдларини ёнига чақириб деди:

— Сизларга чинини айтайин, бу камбағал бева аёл хазинага пул ташлаганларнинг ҳаммасидан ҳам кўпроқ ташлади. ⁴⁴ Чунки бойларнинг ҳаммаси ўзларининг ортиқча пулларида эҳсон қилдилар. Бу аёл эса камбағаллигига қарамасдан, ўзининг бор–йўғини, рўзғорига ишлатиладиган ҳамма пулини ташлади.

13–БОБ

Исо охирзамон ҳақида гапиради

¹ Исо Маъбаддан чиқиб кетаётганда шогирдларидан бири:

— Устоз, қаранг, нақадар улкан тошлар, нақадар ҳашаматли бинолар! — деди.

² Исо унга:

— Бу ҳашаматли биноларни кўряпсанми? Буларнинг ҳаммаси вайрон бўлади*. Бу ерда тош устида турган биронта тош қолмайди, — деди.

³ Исо Зайтун тоғида*, Маъбаднинг рўпарасида ўтирган вақтда Бутрус, Ёқуб, Юҳанно ва Эндрус Ундан алоҳида сўрадилар:

⁴ — Бизга айтинг–чи, бу ҳодисалар қачон юз беради? Тез орада содир бўлишини нимадан билсак бўлади?

⁵ Исо уларга шундай жавоб берди: “Эҳтиёт бўлинглар, ҳеч ким сизларни йўлдан оздирмасин! ⁶ Кўп кишилар ўзларини Менинг номим билан атаб: «Мен Ўшаман», деб кўпларни йўлдан оздирадилар. ⁷ Сизлар узоқ–яқиндаги уруш хабарларини эшитганингизда, чўчиманглар. Булар албатта содир бўлади, аммо бу ҳали охири дегани эмас. ⁸ Халқ халққа қарши, шоҳлик шоҳликка қарши кўтарилади. Айрим жойларда қаҳатчилик ва зилзилалар бўлади. Бу ҳодисалар тўлғоқ азобларининг бошланишига ўхшайди.

⁹ Сизлар эса ўзингизга эҳтиёт бўлинглар. Чунки сизларни маҳкамаларга топшириб, синагогаларда урадилар. Мен туфайли сизларни ҳокимлар ва шоҳлар ҳузурида турғизиб қўядилар, сизлар эса Менинг шоҳидларим бўласизлар. ¹⁰ Аммо охират келишидан олдин, Хушхабар ҳамма халқларга эълон қилиниши лозим.

¹¹ Сизларни қўлга олиб, маҳкамага топширганларида, нима айтамин, деб олдиндан хавотир олманглар. Ўша соатда сизларга нима берилса, ўшани айтинглар. Чунки ўшанда сизлар эмас, балки Муқаддас Рух гапиради. ¹² Ака укасини, ота боласини ўлимга топширади. Болалар ўз ота–оналарига қарши чиқиб, уларни ўлдиртирадилар. ¹³ Менинг номим туфайли ҳамма сизлардан нафратланади. Лекин охиригача бардош берган нажот топади.

Буюк мусибат ва Исонинг келиши

¹⁴ Кўп ҳаром–хариш ишларга сабаб бўладиган макруҳ бир нарсанинг* ман этилган жойга ўрнатилганини кўрганингизда — ўқиган тушуниб олсин! — Яҳудияда бўлганлар тоғларга қочишсин. ¹⁵ Томнинг устида бўлганлар* пастга тушиб, уйдан бирон нарса олиб келиш учун уйига киришмасин. ¹⁶ Далада бўлганлар эса тўнини олгани қайтиб келмасин. ¹⁷ У кунларда ҳомиладор ва эмизикли аёлларнинг ҳолига вой! ¹⁸ Қочишингиз қишга тўғри келмаслиги учун илтижо қилинглар. ¹⁹ Чунки ўша кунларда шундай азоб–уқубатлар бўладики, Худо дунёни яратганидан то ҳозиргача бундай бўлмаган ва қайтиб содир

бўлмайди. ²⁰ Агар Эгамиз ўша кунларни қисқартирмаганда эди, ҳеч бир жонзот омон қолмас эди. Лекин Худо танлаган одамлари учунгина ўша кунларни қисқартиради.

²¹ Агар ўшанда кимдир сизларга: «Масих мана бу ерда» ёки: «Ана у ерда», деб айтса, ишонманглар. ²² Чунки сохта масихлар ва сохта пайғамбарлар пайдо бўлиб, иложи бўлса, танланган одамларни йўлдан оздириш учун аломату мўъжизалар кўрсатадилар. ²³ Сизлар эса эҳтиёт бўлинглар. Мен ҳаммасини сизларга олдиндан айтиб қўйдим.

²⁴ Ўша кунларда, азоб–уқубатлардан кейин,

«Қуёш қораяди, ойнинг нури сўнади.

²⁵ Осмондан юлдузлар қулаб тушади,

Самовий кучлар ларзага келади.»*

²⁶ Шунда ҳамма одам Инсон Ўғлини кўради. Инсон Ўғли буюк қудрат ва улуғворликка бурканиб, булутларда келади*. ²⁷ У фаришталарини ернинг тўрт томонига юбориб, дунёнинг бир бурчагидан тортиб, нариги бурчагигача танлаган одамларини тўплаб олади.

Хушёр бўлиш ҳақида

²⁸ Анжир дарахтидан сабоқ олинглар: унинг шохлари кўкариб барг чиқараётганда, ёз яқинлашганини биласизлар. ²⁹ Шу сингари, мана бу воқеалар содир бўлганда, билингки, ўша вақт* яқинлашиб қолган, остонангизга етган.

³⁰ Сизларга чинини айтайин: бу насл ўтмасданоқ, буларнинг ҳаммаси содир бўлади. ³¹ Еру осмон йўқ бўлиб кетади, аммо Менинг сўзларим кучда қолади.

³² Ўша кун ёки соат ҳақида самовий Отамдан бошқа ҳеч ким билмайди. Ўғил ҳам, самодаги фаришталар ҳам билмайдилар. ³³ Эҳтиёт бўлиб, хушёр туринглар*, чунки ўша вақт–соат қачон келишини сизлар билмайсизлар.

³⁴ Бу худди сафарга жўнаган уй эгасига ўхшайди. У ўз уй–рўзгорини хизматкорларига топшириб, ҳар бирига вазифа бериб, дарвозабонга хушёр бўлиб туришни буюриб, жўнаб кетади. ³⁵ Худди шу сингари, сизлар ҳам хушёр бўлиб туринглар. Чунки уй эгаси қачон келишини — кечқурунми, ярим тундами, хўрозлар қичқиргандами ёки эрталабми — сизлар билмайсизлар. ³⁶ Тагин У ногаҳон келиб, сизларни ухлаб ётган ҳолда кўрмасин! ³⁷ Сизларга айтганимни ҳаммага айтаман: хушёр бўлинглар!"

14–БОБ

Исони ўлдириш режаси

¹ Фисих зиёфатига ва Хамиртурушсиз нон байрамига* икки кун қолган эди. Бош руҳонийлар ва Таврот тафсирчилари Исони ҳийла билан тутиб, ўлдириш учун фурсат пойлаб юрган эдилар. ² Улар: “Биз бу ишни байрам кунлари қилмаслигимиз керак, акс ҳолда, халқ ғалаён кўтариши мумкин”, дедилар.

Исога сунбул мойи қуйган аёл

³ Исо Байтания қишлоғида* илгари тери касаллигига* чалинган Шимўннинг* уйида меҳмон бўлиб ўтирган эди. Шунда бир аёл ганчдан* ясалган идишда тоза, қимматбаҳо сунбул мойи* олиб келди. Идишни синдириб очиб, мойни Исонинг бошидан қуйди. ⁴ Баъзилар бундан ғазабланиб, бир–бирига:

— Мойни бундай исроф этишнинг нима кераги бор эди?! ⁵ Ахир, уни уч юз кумуш тангадан* ҳам кўпроққа сотиб, камбағалларга тақсимлаб бериш мумкин

эди-ку! — деб аёлни қаттиқ койишди.

⁶ — Қўйинглар уни! — деди Исо. — Нега аёлни хижолатда қолдирыпсизлар? У Мен учун ажойиб иш қилди. ⁷ Камбағаллар ҳар доим сизлар билан бирга бўладилар. Истаган вақтингизда уларга ёрдам бера оласизлар. Лекин Мен сизлар билан доимо бирга бўлмайман. ⁸ Бу аёл қўлидан келганини қилди. У Менинг танамга хушбўй мой суртиб, олдиндан дафнга тайёрлади*. ⁹ Сизларга чинини айтайин: Хушхабар дунёнинг қайси ерида эълон қилинмасин, бу аёл ҳам эсга олиниб, унинг қилган иши ҳақида айтилади.

¹⁰ Шунда ўн икки шогирддан бири бўлган Яҳудо Ишқариёт бош руҳонийларнинг олдига бориб, Исони сизларга тутиб бераман, деди. ¹¹ Бош руҳонийлар бу гапни эшитиб, жуда хурсанд бўлдилар, Яҳудога пул беришни ваъда қилдилар. Шундай қилиб, Яҳудо Исони тутиб бериш учун қулай вақтни кута бошлади.

Қутлуғ кеча ва Исога хиёнат

¹² Хамиртурушсиз нон байрамининг биринчи кунида, Фисиҳ қўзиси сўйиладиган пайтда шогирдлар Исодан сўрадилар:

— Фисиҳ таомини қаерда емоқчисиз? Биз бориб тайёргарлик кўрайлик.

¹³ Исо шогирдларидан иккитасини юбораётиб, уларга деди:

— Қуддусга боринглар, у ерда кўзада сув кўтариб кетаётган бир одамни учратасизлар. Унинг орқасидан боринглар. ¹⁴ У кирадиган хонадон эгасига шундай деб айтинглар: “Устозимиз шогирдлари билан Фисиҳ таомини емоқчилар. У сиздан: «Бизга тайёрлаб қўйилган меҳмонхона қаерда?» деб сўраб юбордилар.” ¹⁵ Уй эгаси сизларга жиҳозланган, тайёрлаб қўйилган катта болохонани кўрсатади. У ерда биз учун ҳозирлик кўринглар.

¹⁶ Шогирдлар жўнашди. Шаҳарга кирганларида, худди Исонинг айтганини топдилар ва Фисиҳ таомини тайёрладилар. ¹⁷ Кеч кирганда, Исо ўн икки шогирди билан бирга у ерга келди.

¹⁸ Улар овқатланиб ўтирганларида Исо шундай деди:

— Сизларга чинини айтайин, Мен билан таом еяётган киши Менга хиёнат қилади. У сизларнинг орангиздадир.

¹⁹ Шогирдлар хафа бўлиб, бирин-кетин:

— Наҳотки ўша мен бўлсам? — деб Ундан сўрай бошладилар.

²⁰ Исо уларга жавобан деди:

— У ўн иккитангиздан биттаси, Мен билан барабар косага нонни ботирган — ўшадир. ²¹ Тўғри, Инсон Ўғли У ҳақда ёзилгандай жон беради. Лекин Инсон Ўғлига хиёнат қилган одамнинг ҳолига вой! Унинг туғилганидан кўра, туғилмагани яхшироқ эди.

²² Улар овқатланаётганда, Исо нонни олди, дуо ўқиб синдирди. Нонни шогирдларига бериб:

— Олинглар, бу Менинг танамдир, — деди. ²³ Шароб қуйилган косани ҳам олди, шукрона дуосини ўқиб уларга узатди. Ҳаммалари ундан ичдилар. ²⁴ Исо уларга деди:

— Бу шароб Худонинг аҳдини* билдиради. Бу аҳд кўплар учун тўкиладиган қоним эвазига кучга киради. ²⁵ Сизларга чинини айтайин: Худонинг Шоҳлигида Мен янги шароб ичадиган кунгача узум неъматини оғзимга ҳам олмайман.

²⁶ Сўнг улар ҳамду сано куйлаб, Зайтун тоғи* томон кетдилар.

Бутруснинг Исодан тониши ҳақида башорат

²⁷ Исо шогирдларига деди:

— Ҳаммаларингиз Мени ташлаб, қочиб кетасизлар. Чунки ёзилган:

“Мен чўпонни ўлдираман,
Шунда қўйлар ҳар ёққа тарқалиб кетади.”*

²⁸ Бироқ Мен тирилганимдан кейин, сизларни Жалилада кутаман.

²⁹ Бутрус Исога деди:

— Сизни ҳамма ташлаб кетса ҳам, мен Сизни ташлаб кетмайман!

³⁰ Исо унга:

— Сенга чинини айтайин, бугун, шу кечасиёқ, хўроз икки марта қичқирмасдан олдин, сен Мендан уч марта тонасан, — деди.

³¹ Лекин Бутрус ўз гапида қаттиқ туриб олди:

— Керак бўлса, Сиз билан бирга ўламан! Аммо Сиздан асло тонмайман! — деди. Бошқа ҳамма шогирдлар ҳам шундай дейишди.

Исонинг боғдаги ибодати

³² Улар Гетсемания* деган жойга бордилар. Исо шогирдларига:

— Мен ибодат қилаётганимда, сизлар шу ерда ўтириб турунглар, — деди.

³³ У ёнига Бутрусни, Ёқуб ва Юҳаннони олди. Исони қайғу, ғам босиб кела бошлади. ³⁴ Шогирдларига:

— Юрагимдаги оғир қайғу Мени ўлгудай қийнаб юборди. Шу ерда қолинглар—да, кўз—қулоқ бўлиб турунглар, — деди.

³⁵ Бир оз нари кетиб ерга мук тушди: “Агар иложи бўлса, бу лаҳза Мени четлаб ўтсин”, деб ибодат қилди. ³⁶ У шундай деб ёлворди:

— Отажон!* Сен учун ҳамма нарсанинг имкони бор! Бу азоб косасини* Мендан узоқлаштир. Аммо Менинг хоҳишим эмас, Сенинг хоҳишинг бажо бўлсин.

³⁷ Исо қайтиб келиб, шогирдларининг ухлаб ётганини кўрди. Бутрусга деди:

— Шимўн!* Ухлаяпсанми? Бир соатгина ҳам уйғоқ ўтира олмадингми?

³⁸ Кўз—қулоқ бўлиб турунглар, васвасага тушиб қолмайлик, деб ибодат қилинглар*. Руҳ тетик, тана эса заифдир.

³⁹ Исо яна бориб, ўша сўзларни айтиб ибодат қилди. ⁴⁰ У қайтиб келиб, шогирдларининг яна ухлаб ётганини кўрди. Уларнинг кўзлари юмилиб кетаверган эди. Улар Исога нима деб айтишни билмай қолдилар.

⁴¹ Учинчи марта бориб келиб, Исо шогирдларига деди:

— Ҳалигача дам олиб, ухлаб ётибсизларми?! Бўлди, вақт—соати келди! Инсон Ўғли гуноҳкорлар қўлига тутиб бериляпти. ⁴² Турунглар, кетайлик! Ана, Менга хоинлик қилувчи келяпти!

Исо ҳибсга олинади

⁴³ Исо ҳали гапини тугатмаган ҳам эдики, Яхудо келиб қолди. У ўн икки шогирддан бири бўлиб, унинг ёнида қилич ва таёқ кўтариб олган оломон бор эди. Бу оломонни бош руҳонийлар, Таврот тафсирчилари ва йўлбошчилар юборган эдилар. ⁴⁴ Хоин Яхудо оломон билан тил бириктириб, шундай деганди: “Мен кимни ўпсам, У ўша Кишидир. Уни қўлга олинглар, қўриқлаб, олиб кетинглар.”

⁴⁵ Яхудо тўппа—тўғри Исонинг олдига бориб:

— Устоз! — деб Уни ўпди.

⁴⁶ Шу заҳотиёқ одамлар Исони ушлаб, қўлга олдилар. ⁴⁷ Ўша ерда турганлардан бири қиличини қинидан суғурди—да, олий руҳонийнинг хизматкорига бир уриб, қулоғини кесиб ташлади.

⁴⁸ Исо уларга деди:

— Сизлар Мени қўлга олиш учун кўзғолончига қарши чиққандек қиличу

таёқлар билан қуролланиб келибсизлар. ⁴⁹ Мен ҳар куни Маъбадда сизнинг орангизда эдим, таълим берардим. Сизлар ўшанда Мени қўлга олмадингизлар. Аммо булар Муқаддас битикларда* айтилганлар бажо бўлиши учун рўй берди.

⁵⁰ Ўшанда ҳамма шогирдлари Исони ташлаб, қочиб кетишди. ⁵¹ Бир ёш йигит Исога эргашиб кетаётган эди. У зиғир матосига ўраниб олган, бошқа кийими йўқ эди. Одамлар ўша йигитни ҳам ушлаган эдилар, ⁵² у зиғир матосини ташлаб, яланғоч ҳолича қочиб кетди.

Исо яҳудийларнинг Олий кенгаши олдида

⁵³ Исони олий руҳонийнинг олдида олиб келдилар. Бош руҳонийлар, йўлбошчилар ва Таврот тафсирчиларининг ҳаммаси йиғилган эдилар. ⁵⁴ Бутрус эса Исонинг орқасидан масофа сақлаб эргашиб келиб, олий руҳонийнинг ҳовлисига кирди. У соқчилар билан бирга олов ёнида ўтириб, исинди.

⁵⁵ Бош руҳонийлар ва Олий кенгашнинг* барча аъзолари Исони ўлимга маҳкум қилиш учун Унга қарши гувоҳ излар эдилар*, лекин тополмасдилар. ⁵⁶ Кўп одамлар Унга қарши сохта гувоҳлик бераётган бўлсалар–да, аммо берган гувоҳликлари бир–бирига мос келмас эди. ⁵⁷ Сохта гувоҳлардан баъзилари сўзга чиқиб шундай дер эдилар:

⁵⁸ — У: “Инсон қўли билан қурилган бу Маъбадни Мен бузиб ташлайман–у, уч кунда инсон қўлларисиз, бошқа бир Маъбадни тиклайман”, — деганини эшитган эдик*.

⁵⁹ Лекин бу хусусда ҳам гувоҳларнинг берган маълумотлари бир–бирига мос келмас эди.

⁶⁰ Бундан кейин олий руҳоний олдинга чиқиб, Исога:

— Индамай тураверасанми?! Уларнинг Сенга қўйган айбларига жавоб қайтармайсанми?! — деди.

⁶¹ Исо эса индамади, ҳеч жавоб қайтармади. Олий руҳоний яна Ундан сўради:

— Муборак Худонинг Ўғли* — Масих Сенмисан?

⁶² Исо деди:

— Мен Ўшаман. Сизлар Инсон Ўғлини Қодир Худонинг ўнг томонида ўтирганини* ва осмон булутларида келаётганини кўрасизлар*.

⁶³ Шундан кейин олий руҳоний ўз кийимларини йиртиб* деди:

— Бизларга бошқа гувоҳларнинг нима кераги бор?! ⁶⁴ Унинг куфр кетганини ўзларингиз эшитдингизлар. Сизларнинг қарорингиз қандай?

Ҳаммалари Уни ўлимга лойиқ деб топишди. ⁶⁵ Баъзилар Унга тупуришди. Унинг юз–кўзини боғлаб, муштлашди: “Пайғамбар, қани, топ–чи, Сени ким урди экан?” деб айтишди. Соқчилар ҳам Уни олиб кетиб, урдилар.

Бутрус Исодан тонади

⁶⁶ Бутрус пастдаги ҳовлида экан, олий руҳонийнинг бир чўриси келиб қолди.

⁶⁷ Исиниб турган Бутрусни кўриб, унга тикилиб қаради–да:

— Сиз ҳам ўша Носиралик Исо билан бирга эдингиз–ку! — деди. ⁶⁸ Лекин Бутрус инкор этиб:

— Нима деяпсан ўзи, тушунмаяпман, — деди–ю, бошқа ёққа, ташқи ҳовлига чиқиб кетди. Шу пайт хўроз қичқирди.

⁶⁹ Чўри уни яна учратиб, у ерда турганларга:

— Бу одам ўшалардан бири, — деб яна айтди.

⁷⁰ Бутрус яна инкор этди.

Бир оздан кейин у ерда турганлар яна Бутрусга гапира бошлашди:

— Сен Жалилаликсан–ку!* Ўшалардан бири эканлигинг аниқ*.

⁷¹ — Худо урсин! Сизлар айтаётган бу Одамни мен танайман! — деб қасам ичди Бутрус.

⁷² Нақ шу пайт хўроз иккинчи марта қичқирди. Исонинг: “Хўроз икки марта қичқирмасдан олдин, сен Мендан уч марта тонасан” деган сўзи Бутруснинг эсига тушиб кетди. У чидолмай йиғлаб юборди.

15-БОБ

Исо Пилат ҳузурида

¹ Тонг отар-отмас, бош руҳонийлар, йўлбошчилар, Таврот тафсирчилари ва Олий кенгашининг қолган аъзолари бир қарорга келишди. Улар Исони боғлатиб, ҳоким Пилатга* олиб бориб топширишди. ² Пилат Исодан:

— Сен яҳудийларнинг Шоҳимисан? — деб сўради.

— Сиз шунақа дейсиз, — деб жавоб берди Исо.

³ Бош руҳонийлар Уни кўп масалада айблаётган эдилар. ⁴ Пилат яна Унга:

— Сен ҳеч нарсага жавоб бермайсанми? Кўряпсан-ку, улар Сени кўп жиноятларда айблашпти! — деди. ⁵ Лекин Исо бошқа ҳеч жавоб бермади. Пилат бунга қойил қолди.

⁶ Ҳар Фисиҳ байрамида* Пилат халқнинг илтимосига биноан бир маҳбусни озод қилар эди. ⁷ Исён* вақтида қотиллик қилган Бараббас исмли бир киши ўз шериклари билан ўшанда қамоқда эди. ⁸ Халқ яна келиб, Пилатдан одатдагидай бир маҳбусни озод қилишни сўрай бошлади.

⁹⁻¹⁰ Бош руҳонийлар Исони ҳасад туфайли қўлга туширишганини билган Пилат оломондан:

— Сизлар учун яҳудийларнинг Шоҳини озод қилишимни истайсизларми? — деб сўради. ¹¹ Аммо бош руҳонийлар: “Унинг ўрнига Бараббасни озод қилишни Пилатдан сўранглар”, деб оломонни кўзгадилар. ¹² Пилат уларга яна деди:

— Айтишлар хоҳишингизни! Сизлар “Яҳудийлар Шоҳи” деб атайдиган Кишини нима қилай?

¹³ — Хочга михлансин! — деб шовқин солди оломон. ¹⁴ Пилат улардан:

— Нимага? У нима ёмонлик қилди? — деб сўради. Лекин оломон:

— Хочга михлансин! — деб баттар бақирарди.

¹⁵ Шундан кейин Пилат халқни мамнун қилай деб, Бараббасни озод этди. Исони эса қамчилатиб, хочга михлашни буюрди.

Аскарлар Исони ҳақорат қилишади

¹⁶ Рим аскарлари Исони ҳукумат саройининг ҳовлисига олиб бориб, бутун бўлинмани Унинг олдига тўплашди. ¹⁷ Унга сафсар тўн кийдиришди ва тиканлардан тож ўриб бошига қўйишди.

¹⁸ — Яшавор, эй яҳудийларнинг Шоҳи! — деб Уни қутлай бошлашди. ¹⁹ Қамиш билан Унинг бошига қайта-қайта уриб, тупуришди. Унинг олдида тиз чўкиб, таъзим қилишди. ²⁰ Уни шундай масхара қилганларидан кейин, устидан сафсар тўнни ечиб олиб, Ўзининг кийимларини кийдиришди. Сўнг Уни хочга михлаш учун олиб кетишди.

Исо хочга михланади

²¹ Аскарлар йўлда Шимўн деган одамни учратиб қолдилар. У даладан қайтиб келаётган эди. Улар Шимўнни Исонинг хочини* кўтариб боришга мажбур қилдилар. Шимўн Киринеялик* бўлиб, Искандар ва Руфуснинг отаси эди.

²² Аскарлар Исони Гўлгота деган жойга олиб келишди. Гўлгота “бош суяги”

маъносини беради. ²³ Исога мирра аралаштирилган шароб* беришди, лекин У ичмади. ²⁴ Бундан сўнг Исони хочга михлаб қўйишди. Унинг кийимларини эса ўзаро бўлишиб, ким нима олади, деб қуръа ташлашди*.

²⁵ Уни хочга михлаганларида эрталаб соат тўққиз* эди. ²⁶ Бош томонида: “Яхудийларнинг Шоҳи” деб ёзилган айбнома бор эди. ²⁷⁻²⁸ Исо билан бирга иккита қароқчини ҳам михлаган эдилар. Уларнинг бири Исонинг ўнг томонида, иккинчиси эса чап томонида эди*.

²⁹ Ўтиб кетаётганлар бошларини чайқаб, Исони ҳақоратлашарди*:

— Эй Маъбадни бузиб, уч кун ичида тиклайдиган! ³⁰ Ўзингни Ўзинг қутқариб, хочдан тушиб кўр–чи!

³¹ Бош руҳонийлар ва Таврот тафсирчилари ҳам уларга қўшилиб, Исони масхаралай кетишди. Улар бир–бирига:

— У бошқаларни қутқарарди, Ўзини эса қутқара олмайди! ³² Исроилнинг Шоҳи Масих энди хочдан тушсин, токи биз буни кўриб Унга ишонайлик! — дейишарди. Исо билан бирга хочга михланганлар ҳам Уни ҳақоратлар эдилар.

Исо жон беради

³³ Туш пайти бутун юртни зулмат қоплади. Соат учга* қадар ҳамма ёқ зулматга чўмди. ³⁴ Соат учда Исо баланд овоз билан:

— Элоҳи, Элоҳи, ламо шавақтани?* — деб фарёд қилди. Бу сўзнинг таржимаси: “Эй Худойим! Эй Худойим! Нега Мени тарк этдинг?!”* демакдир.

³⁵ У ерда турган баъзилар буни эшитиб:

— Қаранг, У Илёсни* чақиряпти, — дейишди. ³⁶ Шунда бир одам югуриб бориб, шимгични арзон шаробга* ботириб, қамишнинг учига илиб қўйди–да, Исога ичиш учун узатди. Сўнг деди:

— Қани, кўрайлик–чи, Илёс келиб*, Уни хочдан туширармикан?

³⁷ Аммо Исо қаттиқ фарёд қилди–ю, жон берди. ³⁸ Шу заҳоти Маъбададаги парда* юқоридан пастгача йиртилиб, иккига бўлиниб кетди. ³⁹ Исонинг қаршисида турган Рим юзбошиси Унинг шу тарзда жон берганини кўриб:

— Ҳақиқатан ҳам бу Одам Худонинг Ўғли* экан! — деди.

⁴⁰ У ерда узоқдан қараб турган аёллар бор эди. Улар орасида Магдалалик* Марям, кичик Ёқуб билан Юсуфнинг онаси Марям ҳамда Саломия бор эдилар.

⁴¹ Исо Жалилада эканлигида, улар Унга хизмат қилиб, эргашиб келган эдилар. У ерда Исо билан бирга Қуддусга келган бошқа кўп аёллар ҳам бор эди.

Исо дафн қилинади

⁴² Жума куни кеч киришига оз қолган*, Шаббат кунига тайёргарлик қилиш вақти тугаётган эди. ⁴³ Шунда Олий кенгашнинг обрўли аъзоси, Худонинг Шоҳлигини интизорлик билан кутиб юрган Ариматеялик* Юсуф журъат этиб, Пилатнинг ҳузурига борди ва Исонинг жасадини сўради. ⁴⁴ Пилат Исонинг дарров ўлганига ҳайрон бўлди. Юзбошини чақириб:

— Унинг жони узилиб бўлдимми? — деб сўради. ⁴⁵ Пилат Исонинг ўлганини юзбошидан билиб олгач, Унинг жасадини Юсуфга берди.

⁴⁶ Юсуф зиғир матоси сотиб олди. Жасадни хочдан тушириб олиб, зиғир матоси билан кафанлади. Жасадни қояда ўйилган қабрга қўйди. Кейин қабрнинг оғзига бир тошни юмалатиб келтириб, қўйиб кетди. ⁴⁷ Исонинг жасади қаерга дафн қилинганини Магдалалик Марям билан Юсуфнинг* онаси Марям кўрди.

16–БОБ

Исо тирилади

¹ Шаббат куни тугагач*, Магдалалик* Марям, Ёкубнинг онаси Марям ва Саломия Исонинг жасадига суртиш учун хушбўй мойлар сотиб олдилар*.

² Якшанба куни жуда барвақт туриб, тонг ёришганда қабрга бордилар. ³ Улар бир–бирига:

— Қабр оғзидаги тошни биз учун ким ағдариб берар экан-а? — деб айтишарди.

⁴ Қабрга етиб келганларида қарашса, тош аллақачон ағдарилган экан. Тош жуда катта эди. ⁵ Улар қабр ичига кириб, ўнг томонда ўтирган оқ либосли бир йигитни кўрдилар–у, чўчиб кетдилар.

⁶ Йигит уларга:

— Қўрқманглар! — деди. — Сизлар хочга михланган Носиралик Исони излаяпсизлар. Исо тирилди! У бу ерда йўқ. Мана Унинг қўйилган жойи! ⁷ Энди бориб, Унинг шогирдлари ва Бутрусга: “Исо сизларни Жалилада кутяпти. Ўзи сизларга айтганидек*, Уни ўша ерда кўрасизлар”, деб айтишлар.

⁸ Даҳшатга тушиб, қалтираган аёллар қабрдан чиқиб, қочдилар. Улар кўрққанларидан ҳеч кимга бирон нарса айтмадилар*.

Исо Магдалалик Марямга зоҳир бўлади

⁹ Якшанба куни эрта саҳарда тирилган Исо биринчи бўлиб Магдалалик Марямга зоҳир бўлди. Бу аёлдан У еттита жинни қувиб чиқарган эди. ¹⁰ Марям бориб, Исонинг аза тутиб йиғлаётган шогирдларига хабар етказди. ¹¹ Бироқ улар Исонинг тирик эканлигини ва Марям Уни кўрганлигини эшитсалар ҳам, ишонмадилар.

Исо шогирдларига зоҳир бўлади

¹² Шундан кейин Исо йўлда бир қишлоқ томон кетаётган иккита шогирдига бошқачароқ қиёфада кўринди. ¹³ Улар эса қайтиб келиб, бошқаларга хабар етказишди, лекин уларга ҳам ишонмадилар.

¹⁴ Ниҳоят, Исо Ўзининг еб–ичиб ўтирган ўн бир шогирдига зоҳир бўлди. Исо шогирдларини имонлари заифлиги ва қайсарлиги учун койиди, чунки улар Исони тирилган ҳолда кўрган одамларга ишонмаган эдилар.

¹⁵ Исо шогирдларига деди:

— Бутун жаҳон бўйлаб юринглар ва ҳамма тирик жонга Хушхабарни эълон қилинглар. ¹⁶ Кимки Хушхабарга ишониб, сувга чўмдирилса, нажот топади. Ишонмаган эса маҳкум бўлади. ¹⁷ Қуйидаги аломатлар имонлиларга ҳамроҳ бўлади: Менинг номим билан жинларни қувиб чиқарадилар. Янги тилларда сўзлайдилар. ¹⁸ Қўлларига илон олсалар ҳам, заҳар ичсалар ҳам, уларга зарар етмайди. Хасталарга қўлларини қўйганда, улар соғайиб кетади.

Исо осмонга кўтарилади

¹⁹ Раббимиз Исо шогирдларига буларни айтиб бўлгач, осмонга кўтарилди. У Худонинг ўнг томонига ўтирди*. ²⁰ Шогирдлар эса кетиб, ҳамма ёқда Хушхабарни ваъз қилиб юрдилар. Раббимиз шогирдларига куч ато қилиб, аломатлар орқали уларнинг сўзларини тасдиқлар эди*.

ИЗОҲЛАР

Худонинг Ўғли — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

1:1 *Худонинг Ўғли* — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

1:2 *Мана...йўлни ҳозирлайди* — Малаки 3:1 га қаранг.

1:3 Муаллиф бу ўринда Ишаё 40:3 нинг қадимий юнонча таржимасидан фойдаланган.

1:4 *чўл* — Иордан дарёсининг Ўлик денгизга қуйиладиган жойига яқин бўлган, дарёдан ғарбда жойлашган ерлар.

1:4 *...ваъз қила бошлади* — милодий 28 ёки 29 йилда (Луқо 3:1-3 оятларга ва Луқо 3:1 нинг иккинчи изоҳига қаранг).

1:6 *Яҳёнинг кийимлари туя жунидан тўқилган...чарм камар...* — Илёс пайғамбар ва бошқа пайғамбарлар кийган кийимлар (4 Шоҳлар 1:8, Закариё 13:4 га қаранг).

1:11 *Сен Менинг севикли Ўғлимсан* — Забур 2:7 га қаранг.

1:11 *Сендан ниҳоятда мамнунман* — Ишаё 42:1 га қаранг.

1:14 *Яҳё ҳибсга олингандан кейин...* — 6:17-18 га қаранг.

1:15 *Худонинг Шоҳлиги* — Худонинг ҳозирги пайтда инсонлар ҳаётидаги ҳукмронлиги ва охиратда ҳар бир яратилган мавжудотнинг янгилинишига ишора. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ШОҲЛИГИ иборасига қаранг.

1:16 *Шимўн* — Бутрус исми билан ҳам танилган, Бутрус исмини унга Исо қўйган эди (3:16 га қаранг).

1:22 *Таврот тафсирчилари* — Мусонинг қонунини жуда яхши билган зиёли одамлар. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ТАВРОТ ТАФСИРЧИСИ иборасига қаранг.

1:22 *...У одамларга Таврот тафсирчиларидай эмас, балки ҳокимият эгаси каби таълим берар эди* — одатда Таврот тафсирчилари таълим берганда ўз таълимотларини асослаб бериш мақсадида аввал яшаб ўтган эътиборли, обрўли муаллимларнинг сўзларини мисол қилиб келтирар эдилар, аммо Исо бундай қилмаган.

1:32 *Қуёш ботиб кеч кирган пайтда...* — яҳудийларнинг урф-одатига кўра, янги кун қуёш ботгандан кейин бошланар эди. Матнда тасвирланган пайт Шаббат кунининг якуни ва якшанба кунининг бошланиши эди. Яҳудийларда якшанба ҳафтанинг биринчи куни ҳисобланар эди.

1:40 *Тери касаллиги* — бу ибора юнончада ҳар хил тери касалликларига нисбатан ишлатилган сўзнинг таржимасидир. Одатда бу ибора мохов касаллигига ишора деб тушунилади. Тери касалликларидан бирортасига йўлиққан киши ҳаром ҳисобланар эди. Хаста одам касаллигини бошқаларга юқтирмаслиги ва уларни ҳаром қилмаслиги учун, бошқалардан ажратиб қўйилар эди (Левилар 13:45-46 га қаранг).

1:43-44 *руҳоний* — Қуддусдаги Маъбадда хизмат қиладиган эътиборли дин раҳнамоси. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги РУҲОНИЙ сўзига

қаранг.

1:43-44 *Покланганингни ҳаммага исбот қилиш учун... — ёки Мен Худонинг қонунига жиддий қарашимни руҳонийлар кўришлари учун....*

1:43-44 *...ўзингни руҳонийга кўрсат...Мусо амр қилган қурбонликларни келтир — Левилар 14:1-32 га қаранг.*

2:2 *уй* — Бутрус ва Эндруснинг уйига ишора бўлса керак (1:29 га қаранг).

2:4 *...уйнинг тоmidан тешик очдилар* — қадимги Фаластинда уйларнинг томи текис бўлар эди. Томга уйнинг девори бўйлаб қурилган зина орқали чиқиларди. Уйларнинг томи ёпилганда, кўндаланг ётқизилган тўсинлар устига шох-шаббалар терилиб, устига лой ва сомон қоришмасидан тайёрланган лўмбоз босилар эди.

2:10 *Инсон Ўғли* — Исо Масих кўпинча Ўзига нисбатан ишлатган унвон. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ИНСОН ЎҒЛИ иборасига қаранг.

2:14 *Леви* — Матто исми билан ҳам танилган (Матто 9:9 га қаранг), Матто баён этган муқаддас Хушхабарнинг муаллифи.

2:15 *солиқчилар* — бу солиқчилар одатда яҳудий бўлиб туриб, Рим давлатига ишлагани учун ҳамма уларни ёмон кўрарди. Кўп солиқчилар фирибгарлик қилиб, халқдан солиқ учун керагидан ортиқроқ пул ундирардилар—да, бу пулни ўз чўнтақларига урардилар. Мана шунинг учун ҳам халқ солиқчилардан нафратланиб, уларни ўз имонини сотган хоинлар деб биларди.

2:16 *фарзий* — яҳудийларнинг муҳим бир диний мазҳаби. Фарзийлар Таврот қонунларига қатъий риоя қилардилар, оғзаки равишда тарқалган урф-одатларга ҳамда покланиш удумларига изчил амал қилардилар. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ФАРЗИЙ сўзига қаранг.

2:22 *...янги шароб мешни ёриб юборади...* — қадимги пайтларда суюқлик одатда ҳайвон терисидан қилинган мешларда сақланарди. Узум шарбати бижғиб, шаробга айланганда, мешлар шишарди. Меш эскиргани сари ўз чўзилувчанлигини йўқотгани боис, янги шароб эски мешга солинганда, мешни ёриб юборарди.

2:23 *...шогирдлари...бошоқларни уза бошладилар* — Таврот қонунларига кўра, оч қолган одам бировнинг даласидан бошоқларни узиб, донини ейиши мумкин эди (Қонунлар 23:24-25 га қаранг).

2:24 *Шаббат куни қонунга хилоф иш* — фарзийлар Тавротдаги қонунни (Чиқиш 34:21 га қаранг) ўзларича жиддий шарҳлаб, ҳатто инсон ҳаётига оид икир-чикирларни ҳам қонун даражасига кўтарганлар. Шунинг учун улар Исонинг шогирдлари қилган ишни Шаббат кунига хилоф иш деб ҳисоблаганлар.

2:25 *Довуд ҳамроҳлари билан оч қолиб, овқатга муҳтож бўлганда нималар қилгани* — 1 Шоҳлар 21:1-6 га қаранг.

2:26 *Абуатар* — 1 Шоҳлар 22:20-23 га қаранг.

2:26 *муқаддас нонлар* — Левилар 24:5-9 га қаранг. Яна луғатдаги МУҚАДДАС НОН иборасига қаранг.

3:2 *Исони айбламоқчи бўлган баъзи одамлар* — синагогадаги фарзийларга ишора (шу бобнинг 6-оятига қаранг).

3:6 *Ҳирод тарафдорлари* — Буюк Ҳироднинг авлодлари ҳукмронлигини қўллаб-қувватлаган яҳудийларнинг бир гуруҳи. Буюк Ҳирод ва унинг ўғли Ҳирод

Антипас (6:14 га қаранг) ҳокимияти чекланган бўлиб, фақат Рим ҳукумати рухсати билан иш юритарди. Фарзийлар Рим ҳукуматига қаттиқ қаршилик кўрсатар, аммо Ҳирод тарафдорлари Рим ҳукмронлигини қўллаб-қувватлар эдилар.

3:11 *Худонинг Ўғли* — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

3:14 *Исо ўн икки одамни танлаб олиб, уларга ҳаворийлар деб ном берди* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *Исо ўн икки одамни танлади*.

3:15 *...жинларни ҳайдаш...* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *касалларни соғайтириш ва жинларни ҳайдаш*.

3:18 *Таддеюс* — баъзи олимларнинг фикри бўйича, бу исм Ёқуб ўғли Яхудонинг яна бир исми эди (Луқо 6:16, Ҳаворийлар 1:13 га қаранг). Хоин Яхудодан ажралиб туриши учун унга Таддеюс исми берилган бўлиши мумкин.

3:18 *ватанпарвар* — бу ном Шимўннинг Рим империясига қаршилик кўрсатган авом халқ ҳаракатининг аъзоси эканига ишора қилаётган бўлиши мумкин. Ушбу ҳаракат аъзолари сиёсий, иқтисодий ва диний мақсадларни кўзлаган эдилар.

3:20 *уй* — Бутрус ва Эндруснинг Кафарнаҳумдаги уйига ишора бўлса керак (1:29 га қаранг).

3:21 *оила аъзолари* — шу бобнинг 31-32-оятларига ва 6:3 га қаранг.

3:22 *...Баалзабул...инс-жинслар ҳукмдори...* — шайтон шоҳлигидаги қудратли бир мавжудотга ёки шайтоннинг ўзига ишора.

3:29 *...ким Муқаддас Рухга қуфрлик қилса...* — Худога ишонишдан бош тортиб, Муқаддас Рухнинг ишига қаршилик кўрсатадиган одамга ишора қилади.

3:32 *онангиз ва укаларингиз* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *онангиз, укаларингиз ва сингилларингиз*.

4:12 Муаллиф бу ўринда Ишаё 6:9-10 нинг қадимий юнонча таржимасидан фойдаланган.

4:31 *хантал уруғи* — ўша замонда одамлар хантал уруғини энг майда уруғ деб билишарди.

4:35 *кўлнинг нариги томони* — Жалила кўлининг шарқий қирғоғига ишора.

5:1 *нариги қирғоғи* — яъни шарқий қирғоғи.

5:1 *Гераса* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *Гадара*. Гераса шаҳрида ва унинг атрофидаги қишлоқларда ғайрияҳудийлар истиқомат қиларди.

5:7 *Худойи Таолонинг Ўғли* — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

5:9 *Тумонат* — юнонча матнда *Легион*, маъноси *минглар*. Бу юнонча сўз Римликларнинг ҳарбий терминидан олинган бўлиб, 6000 аскардан иборат бўлган бўлинма маъносини ифодалайди.

5:20 *Декаполис худуди* — Самария ва Жалиладан шарқда жойлашган. Юнончада Декаполис номининг маъноси — *ўнта шаҳар*. Декаполис худудида Юнон ва Рим маданиятларининг маркази бўлган ўнта шаҳар бор эди.

5:21 *...кўлнинг нариги томонига...* — Исо орқага, кўлнинг ғарбий қирғоғидаги Жалила худудига қайтиб келган эди (шу бобнинг 1-оятига ва ўша оятнинг биринчи изоҳига қаранг).

5:38 ...безовталикини, дод–фарёд қилаётган одамларни қўрдилар — баъзан дафн маросимлари пайтида дод–фарёд қилиб, айтиб йиғлаш учун йиғичилар ёлланарди.

5:41 *Талифа кум!* — орабийча ибора.

6:1 *она шаҳри* — яъни Носира.

6:11 ...уларни огоҳлантириш тариқасида оёқларингизнинг чангини қоқиб кетинглар — одамлар Худонинг элчиларини рад этганлари учун, ҳаворийлар оёқларидаги чангини қоқиб кетардилар. Ҳаворий Павлус ҳам шунга ўхшаш ҳаракатни ишлатган (Ҳаворийлар 18:6 га қаранг). Бу ҳаракат ўша одамларнинг аянчли қисматини, яъни Худо томонидан рад этилишини ва Унинг шоҳлигидан бенасиб қолиш хавфини англатарди.

6:11 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида қуйидаги сўзлар оятга қўшимча қилинган: *Сизга чинини айтаман: қиёмат кунда ўша шаҳарнинг ҳоли Садўм ва Ғамўра шаҳарларининг ҳолидан ҳам баттар бўлади.*

6:13 ...кўп хасталарга зайтун мойи суртиб... — зайтун мойи қадимги пайтларда малҳам сифатида ишлатиларди. У оғриқ қолдириб, терини куриб кетишдан сақлар эди (Ишаё 1:6, Луқо 10:34 га қаранг). Бу ўринда Худонинг шифо бериш қудрати рамзи сифатида касал одамга озгина мой суртилган бўлса керак (Ёқуб 5:14 га қаранг).

6:14 *Ҳирод* — Антипас исми билан ҳам танилган бўлиб, Буюк Ҳироднинг ўғли эди. Антипас Жалила ва Перея худудларида ҳукмронлик қилган.

6:14 *Баъзи одамлар...дейишарди* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *Ҳирод...дерди.*

6:15 *Илёс* — Эски Аҳд даврида яшаган энг буюк пайғамбарлардан бири. Яҳудийлар Илёснинг қайтиб келишини интизорлик билан кутишарди (Малаки 4:5-6 га қаранг).

6:20 *Унинг сўзлари Ҳиродни гангитиб қўярди, шунга қарамай, Ҳирод уни эшитишни хуш кўрарди* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *Ҳирод кўп ишларни унинг маслаҳати билан қиларди ва уни эшитишни хуш кўрарди.*

6:22 *Ҳиродиянинг қизи* — баъзи юнон қўлёзмаларидан (яна Матто 14:3-6 га қаранг). Юнонча матнда *Ҳироднинг қизи Ҳиродия.*

6:30 *Ҳаворийлар...айтиб бердилар* — шу бобнинг 7, 12-13-оятларига қаранг.

6:32 ...қайиққа тушиб... — Жалила кўлида.

6:37 *икки юз кумуш танга* — юнонча матнда *икки юз динар*. Динар Рим кумуш тангаси бўлиб, мардикорнинг бир кунлик иш ҳақи эди.

6:45 ...кўлнинг нариги томонидаги... — Исо ва унинг шогирдлари шу пайтда кўлнинг айнан қайси қисмида бўлганлари аниқ эмас. “Кўлнинг нариги томонидаги” деган ибора кўлнинг ўша қирғоғидаги бошқа бир жойга қайиқ билан сузиб боришни ҳам билдириши мумкин. Анъанага кўра, Исо бир неча минг кишини тўйдирган бу жой кўлнинг шимоли–ғарб томонида, Жалиладаги Байтсайдага яқин эди.

6:45 *Байтсайда шаҳри* — бу ўринда кўлнинг шимоли–шарқ томонидаги шаҳарга ёки кўлнинг шимоли–ғарб томонида жойлашган, Жалиладаги Байтсайда деган шаҳарга ишора қилинаётган бўлиши мумкин (Юҳанно 12:21 га қаранг).

6:48 ...уларнинг олдидан ўтиб кетмоқчи бўлди — Исо Ўз шогирдларига улар билан

бирга эканлигини кўрсатиш учун олдиларидан ўтиб кетмоқчи бўлди.

6:52 ...уларнинг имони суст эди — юнонча матндан сўзма–сўз таржимаси ...уларнинг юраклари қотиб қолганди.

6:53 Улар қўлдан сузиб ўтиб... — шу бобнинг 45–оятига берилган биринчи изоҳга қаранг.

6:53 *Генисарет* — Кафарнаҳум шаҳридан жануби–ғарбдаги серҳосил текислик.

7:2 *ювилмаган қўллари* — фарзийлар ва Таврот тафсирчилари овқатланишдан олдин қўлларининг ювилишига алоҳида эътибор қаратишарди. Айниқса кўчада, одамлар орасида бўлиб келгандан кейин, дастурхонга ўтиришдан олдин урф–одатларга кўра қўлларини ювиб, ўзларини поклаб олишарди.

7:6-7 Муаллиф бу ўринда Ишаё 29:13 нинг қадимий юнонча таржимасидан фойдаланган.

7:8 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида қуйидаги сўзлар оятга қўшимча қилинган: *Ахир, сизлар товоқ ва коса чайиш билан боғлиқ ва бошқа яна кўп удумларга риоя қиласиз.*

7:10 Чиқиш 20:12, 21:17, Левилар 20:9, Қонунлар 5:16 га қаранг.

7:15-16 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида қуйидаги сўзлар 16–оятни ташкил этиб, қўшимча қилинган: *Кимнинг эшитар қулоғи бўлса, эшитсин!*

7:24 *Тир* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *Тир ва Сидон*. Тир ва Сидон Финикияда муҳим аҳамиятга эга бўлган ғайрияхудийлар шаҳарлари. Бу шаҳарлар Жалиладан шимоли–ғарбда, Ўрта ер денгизи бўйида жойлашган эди. Бугунги кунда бу ер Ливан мамлакатининг жанубий қисмини ташкил қилади.

7:26 *Суриядаги Финикия* — ўша даврда Финикия Рим империясига қарашли Сурия вилоятининг бир қисми эди. Ҳозирги Ливан мамлакатининг денгиз бўйидаги худуди.

7:28 *Ҳазрат* — юнонча матнда *қуриос*. Бу ўринда обрў–эътиборли инсонга нисбатан ишлатиладиган сўз сифатида қўлланган. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ НОМЛАРИ ибораси остида берилган РАББИЙ, РАББИМ, РАББИМИЗ... сўзига қаранг.

7:31 *Сидон* — шу бобнинг 24–ояти изоҳига қаранг.

7:31 *Декаполис худуди* — 5:20 изоҳига қаранг.

7:34 *“Эффатаҳ!”* — орамийча сўз.

8:10 *Далманута* — Жалила кўлининг ғарбий қирғоғида, Магадан яқинида жойлашган қишлоқ бўлиши мумкин (Матто 15:39 га қаранг).

8:13 *нариги қирғоқ* — яъни Жалила кўлининг шимоли–шарқий қирғоғи (шу бобнинг 22–ояти изоҳига қаранг).

8:15 *Ҳирод* — Антипас исми билан ҳам танилган бўлиб, Буюк Ҳироднинг ўғли эди. Антипас Жалила ва Перея худудларида ҳукмронлик қилган. Исо бу ўринда Ҳироднинг тарафдорларини ҳам назарда тутган бўлиши мумкин (3:6 га ва ўша оятнинг изоҳига қаранг).

8:15 *хамиртуруш* — мажозий маънода ишлатилган бўлиб, одатда бошқаларга салбий таъсир кўрсатадиган таълимотлар ва хулқ–атвор назарда тутилган.

8:17 *Имонингиз шунчалик сустми?! — юнонча матндан сўзма–сўз таржимаси Юракларингиз қотиб қолганми?! Яна 6:52 га қаранг.*

8:22 *Байтсайда шаҳри* — бу ўринда кўлнинг шимоли–шарқ томонида жойлашган шаҳарга ишора бўлса керак. Кўлнинг шимоли–ғарб томонида ҳам Жалиладаги Байтсайда деган шаҳар бор эди (Юҳанно 12:21 га қаранг).

8:25 *...кўрнинг кўзларига теккизди* — юнонча матндан. Баъзи юнон кўлёмаларида *кўрнинг кўзларига тегизиб, унга “Қара!”* деб буюрди.

8:26 Юнонча матндан. Баъзи юнон кўлёмаларида куйидаги сўзлар Исонинг гапига кўшимча қилинган: *қишлоқда ҳеч кимга буни айтма*.

8:27 *Филип Қайсарияси* — Жалила кўлидан қарийб 40 километр шимоли–шарқда жойлашган шаҳар.

8:28 *Илёс* — 6:15 изоҳига қаранг.

8:29 *Масих* — бу унвонни яҳудийлар келажакда уларни душманларидан қутқарадиган ва бутун ер юзидаги халқлар устидан ҳукмронлик қиладиган инсонга нисбатан ишлатганлар. Эски Аҳдда Масихнинг қиладиган ишлари ҳақида башоратлар ёзилган. Янги Аҳдга кўра Раббимиз Исо ўша Масихдир. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги МАСИХ сўзига қаранг.

8:31 *бош руҳонийлар* — жамиятнинг бошқа эътиборли одамлари қаторида Олий кенгаш аъзолари эдилар. Олий кенгаш яҳудийларнинг сиёсий ва диний кенгаши эди. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги БОШ РУҲОНИЙЛАР иборасига қаранг.

8:34 *...ўз хочини кўтариб...* — Рим империяси даврида ўлим жазосининг бир тури маҳкумни хочга михлаш эди. Бу жазо ҳаммага маълум бўлган. Одатда жиноятчи ўзи михланадиган хочнинг кўндаланг ёғочини ҳукм ижро этиладиган жойга кўтариб олиб борар эди (тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХОЧ сўзига қаранг). Исо Масих мана шу тимсол орқали шогирдларини ҳамда Унга ишонганларни ўз манфаатларини кўзламасдан, Унга бутунлай ўзларини бағишлаб ва итоат қилиб ҳаёт кечиришга, ҳаттоки У учун ўлимга ҳам рози бўлишга даъват этади.

8:38 *Ота* — Худога ишора. Исо кўпинча Ота унвонини Худога нисбатан ишлатган. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ НОМЛАРИ ибораси остида берилган ОТА сўзига қаранг.

9:7 *Бу Менинг севикли Ўғлимдир* — Забур 2:7 га қаранг.

9:11 *...Масихдан олдин Илёс келиши керак...* — 6:15 изоҳига қаранг.

9:12 *Муқаддас битиклар* — одатда Эски Аҳд китоблари тўплами шу ном билан аталади.

9:13 *...Илёс аллақачон келган...* — Яҳё чўмдирувчи назарда тутилган (Матто 17:11-13 га қаранг).

9:13 *...у ҳақда ёзилганидек, уни хоҳлаганларича хўрладилар* — Ҳирод Ҳиродиянинг илтимоси билан Яҳёни қандай қилиб қатл қилганига ишора (6:17-29 га қаранг). Шоҳ Ахабнинг фосиқ хотини Изабел ҳам Илёс пайғамбарни ўлдирмоқчи бўлган эди (3 Шоҳлар 19:1-2, 10 га қаранг). Илёснинг ҳаётида бўлиб ўтган ўша воқеа Яҳёнинг тақдирига ишора бўлган.

9:29 *ибодат* — юнонча матндан. Баъзи юнон кўлёмаларида *ибодат ва рўза*.

9:42 *шу кичикларнинг биронтаси* — Исо Масихга имон келтирган одамлар, айниқса кичик бола сингари, ожиз ва қаровга муҳтож бўлганлар назарда тутилган.

9:43-44 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар 44-оятни ташкил этиб, қўшимча қилинган: *Дўзахнинг қурти ҳам ўлмайди, олови ҳам ўчмайди.*

9:45-46 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар 46-оятни ташкил этиб, қўшимча қилинган: *Дўзахнинг қурти ҳам ўлмайди, олови ҳам ўчмайди.*

9:48 *Дўзахнинг қурти ҳам ўлмайди, олови ҳам ўчмайди* — Ишаё 66:24 га қаранг.

9:49 *Ҳар бир одам оловда тузланиб, покланади* — юнонча матндан сўзма-сўз таржимаси *Ҳар бир одам оловда тузланади.* Олов — поклаш ёки жазолаш рамзи. Туз эса барқарорлик ва ўзгармаслик рамзидир, чунки қадимда туз баъзи озиқ-овқат маҳсулотларини ачиб қолишдан сақлаш учун ишлатилган. Исо Масих бу гапи орқали Ўз шогирдларининг азоб-уқубатларни бошдан кечиришини назарда тутган бўлса керак. Зотан, Исо Масихнинг номи учун азоб чекиш инсоннинг имонини поклайди ва уни гуноҳнинг ҳалокатли таъсиридан асрайди. Шу билан бирга, Исо Ўзига ишонмайдиганларнинг дўзахда то абад жазо тортишига ишора қилган бўлиши ҳам мумкин. Хуллас, Исонинг бу сўзлари шу иккала маънонинг бирини ёки бир пайтда иккала маънони ҳам англатган бўлиши мумкин.

9:49 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар оятга қўшимча қилинган: *ҳар бир қурбонлик тузга буланади* (Левилар 2:13, Ҳизқиёл 43:24 га қаранг).

9:50 *Туздай бўлинглар, ўзаро тинч-тотув яшанглар* — шу бобнинг 33-35-оятларига қаранг. Туз барқарорлик ва ўзгармаслик рамзидир, чунки қадимда туз баъзи озиқ-овқат маҳсулотларини ачиб қолишдан сақлаш учун ишлатилган. Туздай бўлиш Исо Масихга содиқ қолиш ва Унинг амрларига итоат этишга ишора қилади. Шу тарзда яшаш уларнинг орасида тинчликни сақлайди.

10:2 *Қонунга кўра, эр ўз хотинидан ажралиши мумкинми?* — ўша даврда яҳудийлар, ажрашиш мумкин, деб айтардилар. Аммо ажрашишга қандай сабаблар бўлиши мумкинлиги ҳақида кўп баҳс-мунозаралар бор эди. Матто 19:3 изоҳига қаранг.

10:4 *Эркак...хотинидан ажралишига Мусо ижозат берган эди* — Қонунлар 24:1 га қаранг.

10:6 *...одамларни эркагу аёл қилиб яратди* — Ибтидо 1:27, 5:2 га қаранг.

10:7-8 Ибтидо 2:24 га қаранг.

10:19 Чиқиш 20:12-16, Қонунлар 5:16-20 га қаранг.

10:21 *Кейин келиб...* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида *Кейин келиб, хочни кўтариб* (8:34 га ва ўша оятнинг изоҳига қаранг).

10:24 *...Худонинг Шоҳлигига кириш нақадар қийин!* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида *бойликка умид боғлаганлар учун Худонинг Шоҳлигига кириш нақадар қийин!*

10:33 *Ғайрияҳудийлар* — ўша даврда Яҳудияда ҳукмронлик қилган Рим империяси амалдорларига ишора.

10:37 *Сизнинг ўнг томонингиз* — ўнг томон мурувват ва барака ўрни деб ҳисобланган.

10:38 *азоб қосаси* — юнонча матнда *коса*, Исонинг азоблари ва хочдаги ўлимига

ишора (шу бобнинг 32-34-оятларига қаранг). “Косадан ичмоқ” ибораси азоб–уқубат тортиб, жазо олиш маъносини билдиради (мисол учун, Забур 74:9, Ишаё 51:17, Еремиё 25:15 га қаранг).

10:47 Довуд Ўғли — яҳудийлар шоҳ Довуд наслдан келиб чиқадиган Масихни шундай ном билан аташар эди. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги МАСИХ сўзига қаранг.

11:1 Зайтун тоғи — Қуддус шаҳрининг шарқий девори бўйлаб ўтган Қидрон сойлигининг нариги томонидаги тепалик.

11:2 Анави қишлоқ — яъни Байтфагия (Матто 21:1-2 га қаранг).

11:9 Эгамиз номидан келаётган Инсон барака топсин! — Забур 117:26 га қаранг.

11:15 Саррофлар — пул айирбошловчилар. Улар Рим ва Юнон тангаларини яҳудийларнинг шақалига алмаштирганлар. Маъбад солиғини тўлаш ва қурбонлик қилинадиган ҳайвонларни сотиб олиш учун шақал ишлатилган.

11:16 Сотиладиган молни Маъбад ичидан олиб ўтиш — баъзи одамлар манзилга тезроқ етиб бориш учун Маъбад ҳовлисини кесиб ўтардилар.

11:17 Ишаё 56:7 га қаранг.

11:17 қароқчилар уяси — Еремиё 7:11 га қаранг.

11:25-26 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар 26-оятни ташкил этиб, қўшимча қилинган: *Борди-ю, сизлар бошқаларнинг гуноҳларини кечирмасангизлар, Отангиз ҳам сизни кечирмайди.*

12:1 узум сиқиш чуқури — қадимги пайтларда одамлар узумни қоятошга ўйилган чуқурга ёки тупроқдан қазилган, тубига ва атрофига зич қилиб тош терилган чуқурга солиб, шарбатини сиқиб олиш учун оёқлари билан эзардилар. Шарбат ўша чуқурдан яна бошқа бир чуқурга оқиб тушарди.

12:4 Улар бунисини ҳам бошига уриб, ҳақорат қилибдилар — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида *унга тош отиб, бошини яраладилар ва ҳақоратлаб, жўнатиб юбордилар.*

12:10 тамал тоши — қадимги пайтларда қурилишда пойдевор учун қўйилган биринчи ва энг муҳим тош ҳисобланарди. Бу тош пойдеворнинг бир бурчагини ҳосил қилиб, бинонинг қолган қисми ўша тошнинг жойлашуви бўйича қуриларди.

12:10-11 Забур 117:22-23 га қаранг.

12:13 Ҳирод тарафдорлари — 3:6 га ва ўша оятнинг изоҳига қаранг.

12:14 Қайсар — барча Рим императорларига берилган унвон. Бу ўринда Қайсар Тиберийга ишора қилинган. У милодий 14-37 йилларда ҳукмронлик қилган.

12:14 ...Қайсарга солиқ тўлашимиз... — яҳудийлар Рим босқинчиларидан ғоят нафратланганлари учун, уларга солиқ тўлашни асло истамас эдилар. Бироқ солиқ тўламаслик катта муаммоларни келтириб чиқарар эди.

12:15 динор — Рим кумуш тангаси. Бир динор мардикорнинг бир кунлик иш ҳақи эди.

12:18 Саддуқийлар — яҳудийларнинг муҳим бир диний мазҳаби. Фарзийлардан фарқли равишда, улар оғзаки тарқалган урф–одатларни қабул қилмасдилар, балки фақатгина Тавротда ёзилган қонун–қоидаларга риоя қилардилар. Улар ўликларнинг тирилишига ҳам ишонмас эдилар. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш

учун луғатдаги САДДУҚИЙ сўзига қаранг.

12:19 *Мусо бизга шундай ёзиб қолдирган...* — Қонунлар 25:5-6 га қаранг.

12:24 *Муқаддас битиклар* — одатда Эски Аҳд китоблари тўплами шу ном билан аталади.

12:26 *Ёнаётган бута тўғрисидаги воқеада...* — Чиқиш 3:1-6 га қаранг.

12:29 *Эгамиз Худо танҳо Эгадир* — ёки *Эгамиз Худойимиздир, Эгамиз танҳодир* ёки *Эгамиз Худо, Эгамиз биттадир*.

12:29-30 Қонунлар 6:4-5 га қаранг.

12:31 Левилар 19:18 га қаранг.

12:33 *кучимиз борича* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида *жону дилимиз билан, кучимиз борича*.

12:35 *Довуднинг Ўғли* — 10:47 изоҳига қаранг.

12:36 *Менинг ўнг томоним* — ўнг томон мурувват ва барака ўрни деб ҳисобланган.

12:36 Забур 109:1 га ва ўша оятнинг биринчи изоҳига қаранг.

12:42 *икки чақа* — юнонча матнда *икки лептон, яъни чорак* (икки *лептон* чорак *ассарион* қийматига тўғри келарди). *Лептон* ўша даврда ишлатилган қиймати энг паст танга.

13:2 *Буларнинг ҳаммаси вайрон бўлади* — милодий 70 йилда Тит бошчилигида Рим қўшини Қуддусни ва у ердаги Маъбадни бутунлай вайрон қилган.

13:3 *Зайтун тоғи* — 11:1 изоҳига қаранг.

13:14 *макруҳ бир нарса* — Дониёр 9:27 га ва ўша оятнинг охирги изоҳига қаранг. Яна Дониёр 11:31, 12:11 га қаранг.

13:15 *Томнинг устида бўлганлар* — у замонларда уйларнинг томи текис бўлиб, одамлар томга чиқиб дам олишарди.

13:24-25 Ишаё 13:10, 34:4 га қаранг.

13:26 *Инсон Ўғли...булутларда келади* — Дониёр 7:13-14 га қаранг.

13:29 *ўша вақт* — ёки *Инсон Ўғли*.

13:33 *...хушёр туринглар...* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида *хушёр бўлиб ибодат қилинглари*.

14:1 *Фисиҳ зиёфати...Хамиртурушсиз нон байрами...* — бу байрамлар Исроил халқининг Мисрдаги қулликдан озод бўлиши муносабати билан нишонланар эди (Чиқиш 12:1-42, 13:3-10 га қаранг).

14:3 *Байтания қишлоғи* — Қуддус шаҳрининг шарқий девори бўйлаб ўтган Қидрон сойлигининг нариги томонида жойлашган эди.

14:3 *тери касаллиги* — 1:40 изоҳига қаранг.

14:3 *илгари тери касаллигига чалинган Шимўн* — бу одам ҳақида фақатгина шу оятда ва Матто 26:6 да айтиб ўтилган. Бу Шимўн Исодан шифо топгани билан танилган бўлиши мумкин.

14:3 *ганч* — бу ўринда ишлатилган юнонча сўз наққошликда қўлланиладиган оқиш ёки сарғиш рангли тошни билдиради. Одатда бу тошдан ясалган идишларда атир мойни узоқ вақт давомида сақласа бўларди.

14:3 *сунбул мойи* — яна бир номи *нард*. Бу мой қуюқ, оч жигар ранг, жуда ҳам қиммат, жуда хушбўй бўлган.

14:5 *уч юз кумуш танга* — юнонча матнда *уч юз динор*. Динор Рим кумуш тангаси бўлиб, мардикорнинг бир кунлик иш ҳақи эди.

14:8 *У...олдиндан дафнга тайёрлади* — яҳудийларнинг урф-одатига кўра жасад дафн қилинишидан олдин унга хушбўй ҳидли зираворлар ва мойлар суртилар эди (Луқо 23:55-56, Юҳанно 19:38-40 га қаранг). Аёл қилган ишининг маъносини ўзи тушунганми ёки йўқми, аниқ эмас, аммо Исо айтадики, унинг бу ҳаракати Исонинг ўлими яқинлашиб қолганини билдирарди.

14:24 *аҳд* — юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёзмаларида *янги аҳд*. Исо Масих бутун одамзоднинг гуноҳини Ўз бўйнига олиб, хочда ўлди. Шу орқали янги аҳдни кучга киритди (Ибронийлар 8:6-13, 9:11-17 га қаранг). Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги АҲД сўзига қаранг.

14:26 *Зайтун тоғи* — 11:1 изоҳига қаранг.

14:27 Закариё 13:7 га қаранг.

14:32 *Гетсемания* — Зайтун тоғининг ғарбий ён бағридаги боғ.

14:36 *Отажон!* — юнонча матнда *Абба, Ота*. Абба сўзи орабийчада ота деганидир. Исо Масих Худога “Ота” деб мурожаат қилгани Унинг Худо билан бўлган яқин, шахсий муносабатини кўрсатади. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ НОМЛАРИ ибораси остида берилган ОТА сўзига қаранг.

14:36 *азоб косаси* — юнонча матнда *коса*. 10:38 изоҳига қаранг.

14:37 *Шимўн* — Бутрус исми билан ҳам танилган, Бутрус исмини унга Исо қўйган эди (3:16 га қаранг).

14:38 *...васвасага тушиб қолмайлик, деб ибодат қилинглар* — Исо Ўз шогирдларини ҳадемай синов пайти бошланиши ҳақида огоҳлантиряпти (шу бобнинг 27-31-оятларига қаранг). Ўша пайтда улар васвасага тушиб, Исо Масихдан юз ўгиришлари мумкин эди.

14:49 *Муқаддас битиклар* — одатда Эски Аҳд китоблари тўплами шу ном билан аталади.

14:55 *Олий кенгаш* — яҳудийларнинг сиёсий ва диний кенгаши. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ОЛИЙ КЕНГАШ иборасига қаранг.

14:55 *...Исони ўлимга маҳкум қилиш учун Унга қарши гувоҳ излар эдилар* — Таврот қонунига кўра, бирортасини ўлимга маҳкум қилиш учун, жиноятни исботлайдиган камида иккита гувоҳ бўлиши керак эди (Қонунлар 17:6 га қаранг).

14:58 *У...деганини эшитган эдик* — Юҳанно 2:18-22 га қаранг.

14:61 *Худонинг Ўғли* — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

14:62 *Қодир Худонинг ўнг томонида ўтиргани* — Забур 109:1 га қаранг. Ўнг томон мурувват ва барака ўрни деб ҳисобланган.

14:62 *...Инсон Ўғлини...осмон булутларида келаётганини кўрасизлар* — Дониёр 7:13 га қаранг.

14:63 *...ўз кийимларини йиртиб...* — олий руҳоний бу ҳаракати билан Исонинг айтган сўзларидан дарғазаб бўлганини кўрсатди.

14:70 *Сен Жалилаликсан-ку!* — буни Бутруснинг шевасидан пайқаб олишган эди (Матто 26:73 га ва ўша оятнинг изоҳига қаранг).

14:70 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар оятга қўшимча қилинган: *шеванг жуда ўхшайди*.

15:1 *ҳоким Пилат* — Рим ҳукумати томонидан Яҳудия вилоятига тайинланган ҳоким.

15:6 *Фисиҳ байрами* — Фисиҳ зиёфатига ва ундан кейин етти кун давомида нишонланадиган Хамиртурушсиз нон байрамига ишора (14:1 га ва ўша оятнинг изоҳига қаранг).

15:7 *Исён* — юз берган бу ҳодиса китоб ёзилган даврда яшаган одамларга маълум бўлган. Ҳозирги даврда бу исён ҳақида ҳеч қандай маълумот йўқ.

15:21 *хоч* — бу ўринда хочнинг қўндаланг ёғочига ишора қилинган. Ўлимга маҳкум қилинган инсон бу ёғочни ҳукм ижро қилинадиган жойгача ўзи кўтариб бориши керак эди. Бундан олдин Исони аёвсиз қамчилашгани учун (шу бобнинг 15-оятига ва Матто 27:26, Юҳанно 19:1 га қаранг), У шу қадар ҳолдан тойган эдики, эҳтимол, хочни Ўзи кўтаришга мадори қолмаган бўлса керак.

15:21 *Кирияя* — бу шаҳар Ўрта ер денгизи бўйида, ҳозирги Ливия мамлакатининг ҳудудида жойлашган эди.

15:23 *мирра аралаштирилган шароб* — хочга михланадиган одамларнинг азобини оз бўлса-да, камайтириш учун бериладиган дори бўлиши мумкин.

15:24 *Унинг кийимларини эса ўзаро бўлишиб, ким нима олади, деб қуръа ташлашди* — Забур 21:19 га қаранг.

15:25 *соат тўққиз* — юнонча матнда *учинчи соат*, яҳудийларнинг урф-одатига кўра, куннинг бу пайти ўша соат билан белгиланар эди.

15:27-28 Юнонча матндан. Баъзи юнон қўлёмаларида қуйидаги сўзлар 28-оятни ташкил этиб, қўшимча қилинган: *Шу тариқа Муқаддас битиклардаги: “У гуноҳкорлар қаторида саналди”, — дея ёзилган сўз амалга ошди*. Ишаё 53:12 га қаранг.

15:29 *...бошларини чайқаб, Исони ҳақоратлашарди* — Забур 21:8 га қаранг.

15:33 *Туш пайти...Соат уч...* — юнонча матнда *Олтинчи соат...тўққизинчи соат...*, яҳудийларнинг урф-одатига кўра, куннинг бу пайтлари ўша соатлар билан белгиланар эди.

15:34 *Элоҳи, Элоҳи, ламо шавақтани?* — орабийча ибора.

15:34 Забур 21:2 га қаранг.

15:35 *Илёс* — орабийча *Элоҳи* сўзи ибронийча *Элийаҳ* (яъни Илёс) деган исмга оҳангдош.

15:36 *арзон шароб* — бу ўринда ишлатилган юнонча сўз авом халқ кунда ичадиган нордон шаробга ишора қилади. Бу шароб Рим аскарлари учун ўша ерга олиб келинган бўлиши мумкин.

15:36 *...Илёс келиб...* — 6:15 изоҳига қаранг.

15:38 *Маъбаддаги парда* — шоҳ Ҳирод қайта қурган Маъбадда иккита парда бор эди. Парданинг бири Маъбаднинг кираверишида осилган, иккинчиси эса Энг муқаддас хонани Муқаддас хонадан ажратиб турар эди. Бу оятда Энг муқаддас хонани Муқаддас хонадан ажратиб турадиган парда назарда тутилган.

Маъбаддаги парданинг йиртилиши Исо туфайли одамларга Худонинг хузурига йўл очилганидан далолат беради (Юҳанно 4:19-24, Ибронийлар 9:1-10, 10:19-22 га қаранг).

15:39 *Худонинг Ўғли* — Исо Масихнинг унвони. Тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш учун луғатдаги ХУДОНИНГ ЎҒЛИ иборасига қаранг.

15:40 *Мағдала* — Жалила кўлининг ғарбий қирғоғидаги қишлоқ.

15:42 *Жума куни кеч киришига оз қолган...* — яҳудийларнинг урф-одатига кўра, янги кун қуёш ботгандан кейин бошланар эди. Жума куни тугаётгани учун Юсуф жасадни Шаббат куни бошланмасидан олдин қабрга қўймоқчи бўлган (Луқо 23:50-56 га қаранг).

15:43 *Ариматея* — Куддусдан 35 километр шимоли-ғарбда жойлашган шаҳар.

15:47 *Юсуф* — шу бобнинг 40-оятда айтиб ўтилган одамга ишора, Ариматеялик Юсуфдан бошқа одам.

16:1 *Шаббат куни тугагач...* — шанба куни қуёш ботгандан кейинги вақтга ишора. Яҳудийларнинг урф-одатига кўра, янги кун қуёш ботгандан кейин бошланар эди.

16:1 *Мағдала* — Жалила кўлининг ғарбий қирғоғидаги қишлоқ.

16:1 *...Исонинг жасадига суртиш учун хушбўй мойлар сотиб олдилар* — 14:8 изоҳига қаранг.

16:7 *Ўзи сизларга айтганидек...* — 14:28 га қаранг.

16:8 Марк китобининг энг қадимги юнон кўлёмалари ва таржималари шу бобнинг 9-20-оятларини ўз ичига олмаган.

16:19 *У Худонинг ўнг томонига ўтирди* — 14:62 нинг биринчи изоҳига қаранг.

16:20 Юнонча матндан. Баъзи юнон кўлёмаларида қуйидаги сўз оятга қўшимча қилинган: *омин*.